

Tijding 1998 - 1

Kroniek van de heemkundekring

Het Zuidkwartier

Het Zuidkwartier betreft het gebied
ten zuiden van Bergen op Zoom,
omvattende de plaatsen Hoogerheide,
Huijbergen, Ossendrecht, Putte en
Woensdrecht.

Tijding 1998 - 1

*Uitgave van de
heemkundekring
Het Zuidkwartier*

21e jaargang

april 1998

VAN DE REDACTIE

De eerste Tijding van 1998 is weer een gewone kroniek, volgeschreven door enige ijverige leden. Hiervoor allereerst onze dank.

Alvorens op de inhoud van deze Tijding in te gaan willen wij u het volgende voorleggen. Regelmatig komen er verzoeken voor oude foto's met mensen erop, waarvan we de namen soms nog kunnen achterhalen. Een soort "Wie is wie" rubriek is aan het ontstaan. Hieraan kunt u uiteraard allemaal uw medewerking verlenen door oude foto's, eventueel aangevuld met namen, aan de redactie te "lenen", zodat wij ze in de Tijding kunnen plaatsen. Als e.e.a. lukt, krijgen we zo een rubriek "wie is wie en waar" in het vooruitzicht.

Nu "Tijding 1998 -1"

Inhoudsopgave	Blz.
Wij lazén voor u, anno 1898, door mevr. V.d. Bergh-Möhlenpage	3
De zusters van J.M.J. in Hoogerheide, door D. Adriaansen	11
De Brigade van de Kon. Marechaussee te Ossendrecht, door P. de Ridder	28
Getoonde voorwerpen, door E. Jansen	39
De klompviool, door F. Nefs	43
Genealogische Kroniek, door M. Moors	51
Doelstellingen van heemkundekring "Het Zuidkwartier"	57
Samenstelling bestuur	58
Contactadressen werkgroepen	59
Informatie voor de lezer	60

Tevens zijn reeds enige "wie is wie" foto's op blz. 27 en 39 afgebeeld.

Na dit alles menen wij u te moeten melden, dat er voor deze zomer een thematische kroniek gemaakt wordt over de polders in het algemeen, maar specifiek over het poldergehucht "Achtien Huizen". Mocht u hierover nog informatie of foto's hebben, neem dan s.v.p. contact op met de redactie.

Tenslotte wensen wij u weer veel leesgenot toe met de eerste Tijding van dit jaar.

WIJ LAZEN VOOR U IN DAGBLAD "DE AVONDSTER" ANNO 1898 OVER ONS ZUIDKWARTIER DE VOLGENDE WETENSWAARDIGHEDEN.

Vrijdag 28 Januari 1898. Brand te Woensdrecht.

Gisterenavond woedde hier een felle brand bij den landbouwer P. Bastiaansen in het dorp. De brand ontstond terwijl de vrouw bezig was de koeien te melken, doch de oorzaak is onbekend. Huis en stal brandden tot den grond toe af. De bewoners hadden geen gelegenheid de meubelen eruit te halen, het vee werd echter gered. Het jongste kind was bijna vergeten door de groote drukte. Doch Jos. Willemse slaagde er nog in het met levensgevaar te redden. Bastiaansen zelf was naar de repetitie van de Harmonie te Woensdrecht. De echtelieden B. die nog een grooten ouderwetschen schoorsteen hadden, gebruikten die als een soort rookerij voor vleesch, ham, worst, enz. voor het geheele dorp. Een twintigtal hammen zijn verbrand van verschillende eigenaars. Huis en inboedel waren verzekerd tegen brandschade bij twee verschillende maatschappijen "de Schelde" en "A.G. de Bruxelles".

- Verleden Woensdag 25 Januari is alhier opgericht een gilde onder den naam van "het gezelschap de Broederliefde" met toestemming van den E.A. heer Burgemeester zal die a.s. Vrijdag en Zaterdag bij M. Groffen in het café "Lombok" teren.

- De hofstede "Het Hooghuis" is gisteravond niet gegund; er zal over veertien dagen een derde zitdag aangelegd worden.

Hoogerheiden. - In het koffiehuis van den heer M. Verschuuren zal een biljardconcours worden gehouden. Verschillende geldprijzen zijn uitgelooft.

Zaterdag 29 Januari.

Hoogerheiden. - Verleden Woensdag heeft hier een ongeluk plaats gehad. Twee personen, P. v.d. B. en F.P. reden met de rijtuigen tegen elkaar. Bij v.d. B. was een veer beschadigd, de beide burriess van het rijtuig van F.P. braken. Gelukkig liep het zonder persoonlijke ongelukken af.

Ossendrecht. - Men houdt hier nogal van loterijen; dezer dagen werd hier een varken verloot van 450 kilo. Het viel op de gebroeders Hoekx te Hoogerheiden, die het verkochten aan Jac. v.d. B. aldaar. Zij maakten 15 cent per kilo, en hebben dus een aardig voordeeltje.

Zondag 30 Januari

Woensdrecht. - Wij vernemen dat de oefeningen ter eere van den H. Blasius van 3 tot 10 Febr. te Woensdrecht dit jaar door een der eerw. paters Redemptoristen zullen geleid worden. Tevens melden wij, ten gunste der duizenden, die van heinde en verre komen om den aflat te verdienen en den zegen des H. Blasius te ontvangen, dat de diensten geregeld zijn als volgt: Op den feestdag van den H. Blasius, Donderdag 3 Febr. en Zondag 6 Febr. de H. Missen 6½ en 9½ uur; 's namiddags Lof ten 2 ure; de andere dagen de H. Missen 7 en 8 en 't Lof ten 3 ure. Onder de H. Missen en 't Lof preek. De Hoogmis en 't Lof zullen plechtig gedaan worden door den Hoog Eerw. Zeer geleerden Heer J. Hopstaken, president van het Groot Seminarie en Kanunnik van 't Kapittel van Breda.

Dinsdag 1 Febr.

Onze colporteur uit Ossendrecht en Woensdrecht is jaloersch van collega de Krom. Krom was eerst aangekomen met de Meikever, van Heesch komt met het bericht dat een biedief gevonden is op 4 eieren. Niet zoals de vorige week in de courant stond dat er een vogel broedend was op 1 of 2 eieren maar nu een op 4. De gelukkige vinder was Wuijts te Woensdrecht.

Zondag 6 Febr.

Woensdrecht 4 Febr. - In de vergadering der Provinciale Staten van gisteren werden de geloofsbrieven van onzen burgemeester den heer Eug. Moors onderzocht en in orde bevonden.

Hoogerheiden. - Vorige jaren werden hier reeds bij gelegenheid van Carnaval fraaie optochten gehouden, waarin ieder zich om het zeerste verheugde en die velen naar ons dorp deden stroomen. Dit jaar zal het wederom geschieden. De stoet zal gevormd worden bij den heer A. Borremans; hij zal bestaan uit zeer vele personen, verschillende wagens met paarden bespannen en door fraaie muziek worden opgeluisterd. Na den optocht zullen er nog vele andere vertooningen plaats hebben. Ieder is vol verwachting naar de dingen die komen zullen.

ADVERTENTIËN

Processie H. Blasius

Jac. van den Boom

zal met een groote Jan Pleizier
met 12 plaatsen, naar Woensdrecht
rijden à **30** cents per rit.

Van af Donderdag elken dag om
half twaalf aan de Vier Winden.

Dinsdag 8 Febr.

Woensdrecht 5 Febr. - Gisteren was het druk in onze parochie; kwamen er de vorige dagen reeds tal van bedevaartgangers om de voorspraak van den H. Blasius in te roepen, gisteren waren er honderden en duizenden in onze anders zoo stille gemeente en in onze parochiekerk. Om half twee arriveerde de processie van Wouwsche Plantage om, na het Lof bijgewoond te hebben en de predikatie van den Eerw. pater Capucijn voor de processie, om half vier te vertrekken. Morgen komt de processie van Heerle. Het aantal geloovigen, dat in het octaaf van het feest van den H. Blasius naar Woensdrecht stroomt neemt jaar op jaar toe, zeker tot groote tevredenheid van onzen Zeer Eerw. Heer Pastoor, die koste nog moeiten spaart om de godsvrucht voor den grooten Heilige meer en meer ingang te doen vinden.

Zaterdag 12 Febr.

Woensdrecht. - Men schrijft ons uit deze gemeente: Op vele plaatsen is het gebruikelijk dat inwoners gedurende de wintermaanden onderling een nachtwaker aanstellen ten einde zich tegen inbrekers als anderzins te beveiligen. Ook in ons dorp is zulks het geval doch niemand zal den man benijden, die met zulk een post bekleed is, maar zonderling zal het ieder toeschijnen, als men leest welk middel onze dappere nachtwaker heeft uitgedacht en ook tevens te baat neemt.

Deze week is men op zekeren nacht tot de ontdekking gekomen, dat hij zijn verkenningstochten per fiets aflegt, of de man er nu een vélo op nahoudt om zijn dienst sneller te kunnen uitvoeren, of om in zijn eigen positie enige verbetering aan te brengen, blijft voor als nog een raadsel. Misschien kunnen nachtwakers van elders zich dit denkbeeld ook wel ten nutte maken.

Zondag 13 Febr.

Ossendrecht 10 Febr. - Omtrent het zaaien van beetwortelen kan met voldoening worden gemeld, dat door een der suikerfabrieken van Rosendaal reeds verschillende contracten op gewicht met de landbouwers in deze streek van Noord-Brabant zijn afgesloten, tegen den prijs van 10 Nederl. gl. per 100 kilo's.

Vrijdag 18 Febr.

Woensdrecht 16 Febr. - Dinsdag zal alhier ter gelegenheid van Carnaval een gecostumeerde optocht plaats hebben, uitgaande van het gezelschap: "Door Eendracht saâm verbonden". De stoet zal gevormd worden bij den heer J. Bastiaansen aan het station, en omstreeks half negen in beweging worden gesteld. Door het gezelschap zullen verschillende gelegenheidsliederen ten gehoor gegeven worden, welke van tijd tot tijd zullen afgewisseld worden, door muzieknnummers uitgevoerd door eenige goede muzikanten. Verschillende volksvermakelijkheden opgeluisterd door muziek, zullen na afloop van den optocht, plaats vinden.

Vrijdag 25 Febr.

Ossendrecht. - Met deze dagen van Carnaval heeft hier een ongeluk plaats gehad, daar de gemeente niet nauw let en daar al drie, vier weken drie groote molenstenen op de weg liggen. Op het Onseind heeft zekeren J.C. een ongeluk opgelopen en zijn been gebroken. Hij had woorden gekregen in de herberg van J.H. tegen een zekeren J.N. en die wilde hem aanranden met een mes. Toen heeft J.C. de vlucht genomen en is op dien molensteen terecht gekomen, zoodat hij met een rijtuig naar huis gevoerd is, en geneeskundige hulp moest worden ingeroepen.

Woensdrecht 22 Febr.

Dinsdagavond omstreeks 8 uur is hier weer een hevigen brand ontstaan bij C. Stuyts in de Boschstraat alhier en door het vele volk van Carnaval is er nog een enkel stuk van den inboedel gered maar het meeste van den inboedel is vernield en huis en stal is tot den grond afgebrand en een varken heeft veel brandwonden bekomen. Het was niet plezierig voor den kastelein want daar was in een oogenblik geen volk meer te zien. Maar alles is tegen brandschade verzekerd bij "De Schelde".

Woensdrecht en Hoogerheide. - De drukke dagen van Carnaval zijn in deze gemeenten goed afgelopen zonder twist of vechten: als Maandagavond heeft zekeren B. nog een bloedende wond toegebracht aan H. op zijn hand met een mes.

Zondag 27 en Maandag 28 Febr.

Woensdrecht. - Er is hier weer een goede vangst gedaan: de onbezoldigde Rijksveldwachter Prinsen en de Boswachter Seelen hebben in den nacht van Zaterdag op Zondag de hand gelegd op drie personen: zeker M. die een lichtbak droeg, terwijl de beide anderen A. en L. een geweer droegen; ze werden alle drie gesnapt.

Ossendrecht. - Het achtjarig dochttertje van P.J. is van den hooizolder gevallen en heeft haar been gebroken, de dokter te Beirendrecht is er dadelijk bijgehaald.

- Alhier is het met Carnaval bijzonder druk geweest, zoo druk als men het in jaren niet gezien had. In plaats van twee heeft het wel vier dagen geduurt tot groot voordeel van de kasteleins, want er is meenig pintje gedronken; in sommige koffiehuzen kwam er zelfs wijn op tafel; wel een bewijs, dat het goed gaat in onze gemeente, want wie verteert moet toch eerst verdienen.

Dinsdag 15 Maart. Nieuwe Nijverheid.

Hoogerheide. - Wij hadden in onze gemeente zoo al van alles wat; maar wij misten nog een klompenmakerij. Sedert de vorige week heeft zich hier een klompenmaker uit Sint-Nicolaas gevestigd, die zijn bedrijf zal uitoefenen. Wij twijfelen er niet aan of de man zal hier gelegenheid hebben goed zijn brood te verdienen.

Woensdrecht 13 Maart.

Den laatsten tijd bestond alhier het vermoeden dat Belgische jagers strooptochten op Hollandsch grondgebied ondernamen; dit vermoeden bleek niet ijdel te zijn. Den ijverige onbezoldigde Rijksveldwachter C. Stuijts, in dienst bij de Heeren Hombach kreeg er den reuk van beet; laatstleden, Woensdag op surveillance zijnde ging hij in hinderlaag liggen op het goed van de familie Jacobs, gelegen in de Zuidpolder te Woensdrecht, na ruim 1½ uur bewegeloos en verkleumd van koude te hebben doorgebracht, mocht hij eindelijk het genoegen smaken iemand met een geweer te ontwaren, die alras aanlegde om te schieten, en zie! het schot valt en daarmee een prachtige faisant; en gelijk een goede jachthond een haas achterna snelt die door zijn meester is aangeschoten van zoo snel verliet Stuijts pijlsnel zijn leger om den jager te vatten, hetgeen hem dan ook gelukte; het bleek te zijn zekere G. uit Santvliet. Dat deze strooper niet met den schrik zal vrijkomen behoeft geen betoog en dat de Rijksveldwachter Stuijts na zoo een goede vangst gedaan te hebben spoedig koude en armoede vergeten was, lijdt geen twijfel. Met recht mogen dan ook zijne superieuren trotsch gaan op iemand, die zich zoo ijvervol van zijne plichten kwijt.

Woensdag 16 Maart.

Ossendrecht 14 Maart. - De Raad dezer Gemeente heeft heden besloten het opbreken der bestaande grintbaan en het met granietkeien bestraten van den weg tusschen den Aanwas en de grensscheiding met Hoogerheiden, lang 2712 Meters, welk werk publiek is aanbesteed den 2 Maart j.l. niet te gunnen, maar onderstaand aan te besteden aan den heer J.B. Uijterhoeven te Antwerpen, die in 1890 ook het gedeelte van bedoelde grintweg loopende vanaf den Aanwas naar de Belgische grens heeft bestraat.

- Tot onderwijzer aan de openbare lagere school dezer gemeente is benoemd de heer M.M. Kwanten, thans onderwijzer te Wahl (Gelderland) tegen een wedde van f 600,--.

Vrijdag 18 Maart. Paarden op hol.

Hoogerheiden 16 Maart. - Eergisteren had alhier een ongeluk plaats. Het paard van P.K. verschrok van den stoomtram en raakte op hol. Het beest was gespannen voor een met steenen beladen kar. In één ogenblik waren kar en tuig in stukken en de borries gebroken. Het geval liep zonder ongelukken af.

- Gisteren was de slager M. v. B. uit Bergen-op-Zoom bij de kinderen van der Moer op Korteven in onderhandeling over het koopen van vee. Hij was in de stal en had zijn paard vastgebonden aan den haak van het raam. Het dier schijnt geschrikt te zijn, scheurde haak en blind af en ging op hol. Het liep de werf over, dwars door een beukenhaag heen, toen sprong het van een wal en lag omver; het rijtuig was geheel in stuk; burries, bak, kap en wielen, alles vernield. Het paard heeft nog een wonde, aan den poot.

Zondag 20 Maart. Paard op hol.

Hoogerheiden. - Het ongeluk met het hollende paard is niet geschied met den slager M. v. B., doch met het rijtuig van den slager P. v. B.

Dinsdag 22 Maart.

Hoogerheiden 21 Maart. - Gisterenavond had in de Gemeenteschool alhier de uitvoering plaats van de fanfare "De Scheldezones", die uitstekend van stapel liep en door een groote menigte werd bijgewoond. Hedenavond zal de uitvoering wederom plaats hebben.

Ossendrecht 28 Maart.

In den nacht van Zaterdag en Zondag trachtten eenige bandieten -men spreekt van twee en van drie- in te breken in de tramloods aan den Kabeljauw. De dieven hadden de brutaliteit gehad aan de politie te telegraferen dat zij komen zouden; waarschijnlijk in de gedachte dat de politie het als een grap zou opnemen en dáár zeker niet zou surveilleeren. Toch waren de maréchausées ter plaatse en slaagden erin één van de vrienden in handen te krijgen.

Dinsdag 5 April.

Woensdrecht 2 April. - Onze burgemeester had Vrijdag namiddag een goede vangst. Hij en een vijftal vrienden waren met een sleepnet gaan visschen in den Zuidpolder van Overbeek. Uit de kreek aldaar haalden zij 41 snoeken, waarvan de zwaarste 21 pond woog. Voegt men daar nog bij 2 manden met baars en voorn, dan mag men zeker wel van een goede vangst spreken. De ingezetenen van Woensdrecht waren er het best mee, want de visch werd er uitgedeeld. De panharingventers uit Bergen-op-Zoom zullen vandaag een slechten dag hebben.

Woensdag 6 April.

Hoogerheiden. - De zucht naar vooruitgang, de tallooze concurrentiën op welk gebied men zich ook begeeft, zowel in stad als dorp, doen nieuwe takken van nijverheid ontstaan, het is daarom dat ik hier een woord van waardering breng aan den heer J. v.d. Bussche, die het besluit nam om alhier een klompenmakerij te vestigen en bereids een allezins bekwame klompenmaker liet overkomen om met vereende krachten deze nieuwe industrie levensvatbaarheid te geven. Afgaande op het groot aantal boomen door hen reeds gekocht en op de solide, nette afwerking hunner producten kan het niet anders of hunne onderneming zal groeien en bloeien. En als de tijd daar is, dat hun naam en hun waar in den vreemde ingang zullen gevonden hebben, dat zij met de buitenlandsche klompenmakerijen kunnen concurreren dan zullen zij te kort krijgen aan werkkrachten en nieuwe daar stellen om zodoende anderen gelegenheid te geven hun dagelijksch brood met eere te verdienen.

Vrijdag 8 April.

Ossendrecht 6 April. - Gisteren voormiddag heeft een zekere C.K. een ongehuwde man van 64 jaar oud, die met zijn oude zieke 94 jarige moeder in een der huisjes van het armbestuur woonde, zich door ophanging van het leven beroofd. De vrouw van P.J. was ongeveer half elf bij hem geweest; hij zag er slecht uit en zij vroeg toen; zijt gij niet goed? Neen! antwoordde hij. De hulpvaardige en medelijdende vrouw J. ging ongeveer een uur nadien eens zien, hoe het met hem was en zij vond hem toen aan het beddeurtje hangen.

Men kan zich den schrik der vrouw voorstellen. De oude moeder lag op het andere bed; de oude ziel had er niets van gehoord of gezien en dacht, dat haar zoon een boodschap was gaan doen. Wat de reden is dezer wanhopige en zondige daad begrijpt niemand. Wel was dien morgen een armmeester geweest, die hem gezegd had dat hij moest verhuizen naar het ander einde van het dorp en dit deed hij niet gaarne, maar dat is toch geen reden voor zulk afschuwelijk iets. Het meest aannemelijk is, dat de ongelukkige plotseling krankzinnig is geworden.

Zaterdag 30 April.

Ossendrecht 27 April. - Naar men uit goede bron verneemt, wil de heer J. van Besouw, burgemeester der gemeente Putte, zich alhier metterwoon komen vestigen.

Woensdag 4 Mei.

Putte 30 April. - Het bericht uit Ossendrecht in het nummer van gisteren als zou onze burgemeester zich metterwoon aldaar willen vestigen kan op de meest besliste wijzen worden tegen gesproken.

Donderdag 5 Mei.

Hoogerheiden 1 Mei. - Zondag heeft zich hier door het handboogschutterijgezelschap "Eendracht" gevestigd bij den heer M. Verschuuren het koning schieten plaats gehad; het gezelschap bestaat uit 19 personen. M. Leenaarts heeft dit jaar koning geschoten met 44 punten in tien schoten.

Maandag 9 Mei.

Ossendrecht. - Alhier is een afdeeling opgericht van den bond van Nederlandsche onderwijzers. De afdeling telt voorlopig 7 leden. President is de Heer Krüten te Ossendrecht, secretaris de heer van Baardwijk te Putte.

Vrijdag 13 Mei.

Putte 9 Mei. - Hedenacht hebben dieven door indrukken van ruiten toegang weten te verkrijgen tot twee winkels alhier, alwaar zij verscheiden kleine zaken wisten buit te maken. Ook moet eenig geld vermist worden. Omtrent de vermoedelijke daders verkeert men niet geheel in zekerheid. De zaak is in handen der justitie.

Zaterdag 14 Mei. — Koe gestolen.

Ossendrecht. - In den nacht van Dinsdag op Woensdag is bij de Wed. Sneep een koe uit de weide gestolen. Toen de meid 's morgens de koeien ging melken, werd er een vermist. De politie is er van in kennis gesteld, die dadelijk naar de grenzen gegaan zijn om een onderzoek in te stellen. Tot nu toe is er nog geen spoor van de dieven gevonden.

Moordaanslag.

Putte. - Donderdagmorgen omstreeks 4 uur werd Jac. Thomas, die met zijn hondenkar onderweg was naar Zeeland om kippen en konijnen te verkoopen, bij den Putsche duin aangevallen.

Men vond hem voor dood op de weg liggen en 900 fr. heeft men hem ontstolen. Met hoeveel ze geweest zijn is nog onbekend, en J. Th. kan nog niet ondervraagd worden daar hij nog buiten spraak ligt.

Hoogerheiden. - Daar er bij de Br. in de tuin aanhoudend kippen werden vermist hadden ze een vossenklem in den tuin gelegd. Toen ze Donderdagmorgen tot de ontdekking kwamen, dat de vossenklem verdwenen was. De ketting waar de klem aan vast lag was gebroken.

Ze volgde het spoor tot op een afstand van tien minuten, waar het in een hol verdween. Met een riek slaagde men erin om de ketting te pakken te krijgen, waar de poot van het beest aan bleef hangen, zoodat het beest voortaan op drie pooten zal moeten lopen.

Zaterdag 21 Mei.

Woensdrecht. - Woensdagmiddag bleven bij den heer C. Daverveldt een partij tramwagens met steenen geladen staan. Heden Vrijdag en gisteren heeft een vogeltje zoo ijverig zijn best gedaan, dat het een geheelnestje heeft klaar gemaakt. Maar de wagen gaat weg: het beestje zal dus maar op een ander moeten beginnen, want mee vliegen zal niet gaan.

Dinsdag 24 Mei.

Woensdrecht. - Dat onze veestapel op goede exemplaren kan roemen blijkt wel daaruit, dat bij Ant. Wierckx, die voor den heer burgemeester Moors een hoeve in den polder beboert een koe staat, die 42 liters per dag geeft. Zeker een bewijs, dat de heer Moors alles doet om de veestapel te veredelen.

Ossendrecht. - Gisterenmorgen omstreeks 8 uur had alhier een vreeselijk ongeluk plaats.

Zekere Weduwe v.d. R. geb. K., een mensch van 79 jaar, dat stokdoof was en de ongelukkige gewoonte had tussen de rails te loopen is door den tram komende van Bergen-op-Zoom overreden. Het arme oudje is tot stukken van elkaar gereden, de machinist heeft die stukken bij elkaar geraapt en meegenomen naar hare woning. Thans zijn zij naar het kerkhof overgebracht.

- Gisteren brandde alhier het woninkje af van Bastiaansen, den doodgraver. Alles is verzekerd.

Woensdag 25 Mei.

Woensdrecht. - In aanvulling van ons bericht van gisteren over de koe van burgemeester Moors in den van der Duijnspolder deelen wij nog mede, dat de 42 liters, die zij dagelijks geeft zijn verdeeld als volgt: 's Morgens 18, 's Middags 13 en 's Avonds 11.

- Maakten wij de vorige week melding van het vogeltje -een roodborstje- dat een nestje gebouwd had op een tramwagen thans -nu de wagen vertrokken is- heeft hetzelfde beestje zich een huisje gebouwd tusschen de wielen van een andere tramwagen, die daar stond. Maar het diertje zal er weer niet lang plezier van hebben.

Zaterdag 28 Mei.

Woensdrecht 27 Mei. - Gisterenmiddag moest op den Lindonk alhier een boom vervoerd worden, één van de partij, die voor eenigen tijd door de gebrs. Groffen werden verkocht. Om hem te vervoeren had men gewacht tot de wegen droog waren, want door den weinigen vorst van dezen winter is de grond niet hard geweest. Er was er één bij, die, naar men zegde 1000 kilo zwaar woog. Des namiddags om half twee begon men, om vijf uur was men er nog niet in geslaagd -niettegenstaande er zes paarden gebruikt werden- de reus van zijn plaats te krijgen. Om 5 uur was men zoo wat 250 of 300 Meter ver gereden toen de klik of mallejan, waaraan de

boom hing, zoo diep in den weg zonk, dat de boom op den grond lag. Er was geen verwrikken meer aan. Wat toen gedaan? Fluks werd de boom in stukken gezaagd, hetgeen spoedig was geschied. Want er stond een massa volk rond te kijken: voetgangers en fietsrijders, van alle soort. Met acht man ging men aan het zagen en dat was er spoedig door. Toen weder met zes paarden aan het trekken en om negen uur had men het gevaarte op den steenweg, een afstand van 20 minuten van Lindonk, waar men dus zeven en een half uur over gedaan had.

Daar het grootste gedeelte van gereedschappen en voertuig van ijzer was, zijn er gelukkig geen stukken te betreuen. De voerlieden, die naar Merxem moesten, zijn te Hoogerheiden in "den Leeuw" maar blijven logeeren, want 's nachts rijden met zo'n boompje vonden zij wel wat gevaarlijk.

Hoogerheiden. - Met ingang van 1 Juni is de postbode J. Rooien van hier naar Bokstel verplaatst. Er moet dus een nieuwe benoemd worden.

Dinsdag 21 Juni.

Ossendrecht 19 Juni. - Gisteren begon onze kermis. Zooals gewoonlijk 's Zondags was het niet druk, maar des te meer levendigheid verwacht men tegen heden. Alles zal wel als naar gewoonte in orde en vrede afloopen en als het weer dan maar mee wil doen zal het wel losloopen.

Vrijdag 24 Juni.

Woensdrecht. - Gisterenavond is om 8 uur een spoortrein gereden door een kudde schapen van den heer S. landbouwer op Lindonk, de beesten waren op de lijn verdwaald geraakt de hond was weggelopen en zat in 't riet; er zijn een tiental dieren gedood.

Dinsdag 12 Juli.

Putte 8 Juli. - Donderdag omstreeks 8½ uur voormiddags ging Jos van Oirschot zijne gewone wandeling maken. Daar de wandelaar op zijn gewoon uur niet terugkeerde, werd zijn familie ongerust, men ging op zoek, doch tot nu toe heeft men geen spoor van hem gevonden. Den persoon heeft den ouderdom van 93 jaren bereikt.

- Woensdag 13 Juli a.s. hopen de echtelieden Pauwels-Philips hun 50 jarig huwelijksfeest te vieren. Beide oudjes zijn nog frisch en gezond. Geheel de gemeent zal gevlagd en versierd worden.

Bergen op Zoom, april 1998.

Mevr. B. van den Bergh-Möhlenpage.

HET KLOOSTER VAN DE ZUSTERS VAN J.M.J. TE HOOGERHEIDE (ST. PHILOMENA GESTICHT) EN TE WOENSDRECHT (ST. ANNA)

Deel 2.

Allereerst het verdere verloop over het klooster en de daaraan verbonden leerscholen en opleidingen in diverse stadia

Tussen 1888 en 1984 leefden en werkten er 1274 Zusters van J.M.J. te Hoogerheide. In Woensdrecht waren dat in de periode 1890 tot 1945: 108 zusters van dezelfde orde.

Bewaarschool en Lager Onderwijs waren er vanaf het begin tot het einde. Enkele jaren verzorging van het "damespension".

Vanaf 1894 Normaalschool en internaat.

Van 1904 tot 1938 Kweekschool en internaat.

Van 1939 tot 1950 vooropleiding Kweekschool (voor zusters).

Van 1950 tot 1961 ULO en weekend internaat.

Van 1939 tot 1953 Wijkverpleging (ook te Huijbergen).

In Woensdrecht heeft men tussen 1890 en 1945 naast Bewaarschool en Lager Onderwijs ook naailessen gegeven.

Van oudsher was er ook burgerpersoneel, o.a. een boerderij- en tuinknecht. Ook een personeelslid voor huishoudelijke bezigheden was steeds aanwezig.

In het onderwijs, lagere school en ULO, werden ook burgerlijke dames aangetrokken, o.a. mej. Lijmbach en mej. Soffers. De vacature voor de functie van tekenonderricht werd vervuld door o.a. de heren Merx en Disco, terwijl de heer Roessel voor de muziekstudie werd aangetrokken. Met het ouder worden van de zusters kwamen meer plaatsen vrij voor burgerpersoneel.

Tijdens de periode van bestuur o.l.v. Mère Cantia, kon de congregatie een toename van het aantal postulanten tegemoet zien. Per half jaar traden zo'n 45 van deze toekomstige religieuzen in. In juli 1936 kwamen het eerste half jaar 53 gegadigden binnen. Een top-opname.

Maar in de onderwijswereld kwamen krasse bezuinigingen. Door een wetswijziging werden een aantal kweekscholen uitgeschakeld. Ook de instelling te Hoogerheide werd getroffen.

Niet alleen de opleidingen hadden het zwaar, ook de afgestudeerde onderwijskrachten kwamen maar moeilijk aan een baan. De reden voor deze bezuinigingen was dat het aantal leerlingen per klas werd uitgebreid. En niet zo zuinig!

Voor de kweekscholen in het zuiden van het land werden hierdoor flink getroffen; van de 46 katholieke kweekscholen stonden er 34 in de zuidelijke provincies.

Langdurig en zorgvuldig overleg leidde tot het definitieve besluit dat in het zuiden 4 neutrale, 7 katholieke en 1 christelijke school moesten worden gesloten, per 1 september 1936. Ook die te Hoogerheide van het St. Philomena-gesticht.

Besloten werd de kwekelingen van de examenklas bij de parallelklas van de school Mariënborg te 's-Hertogenbosch te voegen. Voor directrice zuster Agnes van der Laan was dit een trieste zaak. Men zou trouwens met eigen middelen de opleiding niet kunnen bekostigen.

Huiskamer, Kweekelingen — St. Philomena gesticht Hoogerheide

Foto die de sfeer en het niveau van de opleiding goed weergeven

Al wie hier binnentrad kon een goede, maar strenge opleiding verwachten

Een oud-leerlinge van de Kweekschool te Hoogerheide schreef in haar dagboek over haar verblijf hier: "Er was daar een zeer karakteristieke sfeer, die in al die jaren een traditie was geworden. De sfeer van de "hei", de sfeer van eenvoud, werklust, blijheid en godsvrucht. En wat leefden we er mee met de natuur! Het was er zo kort winter. Allerheiligen toonde nog het volle goud van de herfstbladeren op de bomen en in januari vond je alweer de katjes van de hazelaar, bengelend aan de struiken. Op vrije middagen en in de vacaties kwamen dan de lange wandelingen naar de Schelde, de Grote Meer of de Wouwse Plantage. Het is zo mooi in dit stukje van Nederland, waar je heuvels vindt en bossen, maar ook het wijde diepe polderland met het ruime vergezicht over de Schelde .....

De schrijfster van dit stukje nostalgie is mij niet bekend maar ik vond het de moeite waard om het uit de archiefstukken te lichten.

In een verslag uit de gestichte St. Annaschool te Woensdrecht las ik "... dicht bij het vreedzaam kloostertje, staat de oude, bouwvallige, met klimop begroeide toren, waarvan de kerk door "storm" of "overstroming" (!!!) is weggeslagen .....

HOogerHEIDE. - Kapel. - St. Philomena Gesticht.

Uitg. B. Vaesen, Borgvliet, Bergen op Zoom.

In de periode vanaf 1894, - eerst als Normaalschool, vanaf 1904 als Kweekschool - tot de sluiting, hadden 234 zusters en 109 meisjes de acte van onderwijzeres gehaald. Van de laatste groep zijn er 35 in de congregatie van J.M.J. ingetreden en 9 anderen in diverse andere congregaties.

Na deze teleurstellende afsluiting van een vruchtbare periode werden dra nieuwe plannen beraamd voor het St. Philomenaklooster. Een degelijke verbouwing zou er toe leiden dat een ULO-school met internaat werd gevestigd.

Een overheidsmaatregel leidde er toe dat alle zestigjarigen moesten stoppen met lesgeven. Gelukkig hadden de meeste zusters nog geen 40 dienstjaren op hun boekje staan en daardoor mochten ze nog even doorgaan met lesgeven.

Onder leiding van architect Hurks werden in 1938 diverse verbouwingen en nieuwbouw aan het klooster te Hoogerheide uitgevoerd. De bouw van o.a. de westgevel in 1964-1968, is van de hand van architect Sturm uit Roosendaal. Aannemer was de firma Bakx.

Momenteel is de oudste zuster van deze orde in Nederland 102 jaar, de vier jongsten tussen de 50 en 55. De Lourdesgrot is weg, het kloosterkerkhof is er nog.

Bevel tot ontruiming van het klooster werd simpelweg telefonisch gedaan: op zaterdag 11 juli 1942 kwam het bevel aan Moeder-Overste dat op 13 juli 1942 de zusters vertrokken moesten zijn. Ondanks het feit dat de zusters dit reeds verwacht hadden, kwam het toch even hard aan.. Plannen tot eventuele evacuatie waren reeds voorbereid. Zieke en bejaarde zusters uit Hoogerheide gingen naar Bergen op Zoom en Zevenbergen, de anderen meest naar Roosendaal en elders.

Wat mijn bewaarschooltijd bij de zusterkes betreft, het volgende.

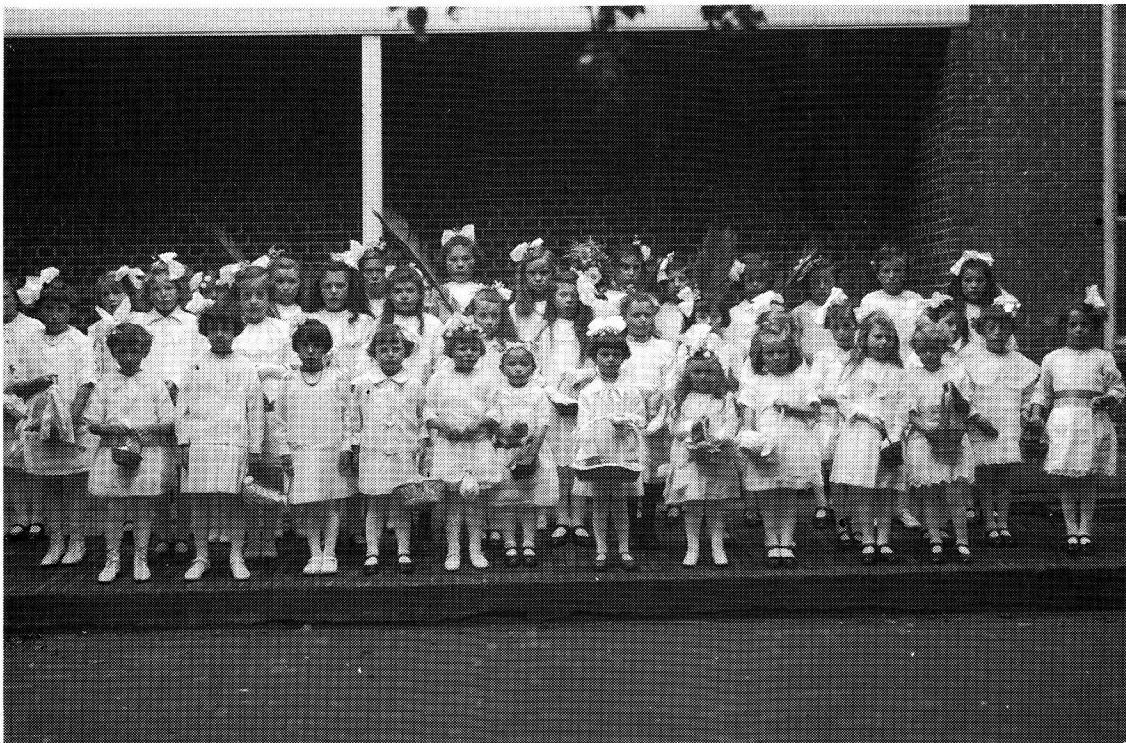
Over deze periode zal ik trachten een algemene indruk te geven, van hoe onze kleuters, jongens en meisjes, die tijd hebben doorgebracht. Vanaf het vierde levensjaar kon je bij de zusters terecht. De kleintjes verbleven doorgaans twee jaar in de kleuterklasjes en ze bevolkten zo'n lokaal met ongeveer 40 à 50 kinderen. Jongetjes waren meestal in de meerderheid en ze zaten allemaal in dezelfde hoek. De kleine meisjes zaten uiteraard ook bij mekaar. Nooit dooreen, er waren twee klassen met elk een zuster.

Nou, begin er maar eens aan om zo'n stel dreumessen de hele dag te vermaken en stilte, rust en orde bij te brengen. Om nog maar niet te spreken van ze bij tijd en wijle "droog" te leggen. Het materiaal wat men ter beschikking had bestond grotendeels uit vouwblaadjes, plakplaatjes en vlechtmatjes. Een hele papieren rompslomp. De leiders besteedden veel tijd aan leren bidden: "oogjes toe en snaveltjes dicht". Netjes en beleefd zijn waren fundamentele boodschappen, die de kleintjes werden bijgebracht. Op de speelplaats (cour) werden spelletjes gedaan en een bezoekje aan de tuin werd altijd prettig bevonden. Langs de vijver wandelend, waarin eendjes zwommen, was deze strofe niet uit de lucht: "poeleke, poeleke duikeld'is". En verdraaid, die beestjes gingen op hun kop in het water staan en dat was natuurlijk geweldig!

Dan ging het klein-van-stuk-zijnde gezelschap naar de mooie Lourdesgrot. Daar moesten we heel stil zijn en gezamenlijk een weesgegroetje bidden. Bij regenachtig weer verbleef je met de pauze onder de veranda en dan zong je o.l.v. de zuster met z'n allen deze dreun:

Onze Lieve Heertje
Geef mooi weertje
Geef mooi dag
Geef dat het zonnetje schijnen mag.

Gelukkig was er in mijn tijd, toen ik de twee-jarige cursus "matjes-vlechten" deed, weinig verkeer op de weg. En de tram liet zich met schrille fluitsignalen tijdig horen. Dus je kon zonder gevaar spelenderwijs veilig naar school en terug. Een half uur ver en altijd tevoet.

Bruidjes ter gelegenheid van het 25 jarig pastoorsfeest van pastoor Middelaer in 1928.

Bovenste rij v.l.n.r.: Kaat van Zunderd, Leonie van Bruggen, Marie Luykx, Antoinette de Kort, Frida Beijaarts, Elsa Minnebach, Luus Schijvenaars, (Dina) van Giesbergen, Jaan Hermans, Marie v.d. Velden, Cato Brooijmans, Wies Pals, Dina Geutjes.

Middelste rij v.l.n.r.: Zus Kint (Adriana), Cisca Borremans, Lena Schijvenaars, (?) Giesbergen, Nel Koekhoven, Dientje Kuijlen, Adriana van de Weijert, Jo Koekhoven, Anneke Brooijmans, onbekend, Julia van Bruggen, Koos van As, Isa Kuijlen, (Wies) de Mooij.

Onderste rij v.l.n.r.: Dina Kint, (?) Jespers, Adriënne Jespers, Marie de Smet, Hermien Luijkx, Lies Machiels, Corrie Theuns, Jaantje Dons, Marie Cornelissen, Jo Mous, (?) de Mooy.

Willekeurig heb ik enkele dames benaderd, toen schoolmeisjes, om enige indrukken te geven over het basisonderwijs bij de "nonnetjes". Over 't algemeen stond men er positief tegenover om iets over de oude schooltijd te vertellen. Ik hoop dat het bij u, die dit leest, goede herinneringen zal oproepen over die tijd, toen geluk nog heel gewoon was !!
De hieronder vertelde verhalen spelen zich merendeels af voor 1940.

Het klooster anno 1940

Mevrouw (Marie) Verboven-Cornelissen (1922) bijt de spits af:

“Mijn denkbeeld te vormen over mijn schooltijd, was voor mij een prettige herinnering naar boven halen. Met genoeg wil ik er over vertellen.

Voor de zusters van J.M.J. op de St. Annaschool te Woensdrecht, niets dan lof!
Vóór mijn tijd hebben de zusters rond 1890 hun start gemaakt in het café van de familie Willemen, waarachter ook hun smederij was. Nadat pastoor Van Mens een nieuwe pastorie in gebruik had genomen, kwam zijn vorig huis ter beschikking van de zusters. In dit tamelijk grote huis was door de pastoor een kapelletje ingericht, waarvan de zusters gebruik mochten maken. De meisjesleerlingen mochten alleen het heiligdom betreden, ter aanbedding. Voor mij leek het alles goud wat blonk. Zo mooi!

De H.Mis werd echter in de St. Josephkerk opgedragen door mijnheer pastoor en daar kwamen de zusters naar toe langs een voor hen gecreëerd laantje, om zo door een deur, waar thans het beeld van de H. Blasius staat, in de kerk te komen.

Ik herinner me nog goed de namen van de zusters, die les gaven: Sr. Rosina, Sr. Theodorina, Sr. Gomara en Sr. Eusebia. Deze laatste twee gaven handwerklessen. Sr. Aquelina was voor de bewaarschool, Sr. Felicie gaf zangles en verzorgde de voorbereiding voor de communicantjes, Sr. Gabriëlla was keukenzuster en mijn favoriete zuster, Mariello, was ook onderwijzeres. In totaal 8 religieuzen.

Na de mis van zondag was het congregatie in de school. Kosten: 1 cent per week.

Een koortje stond onder leiding van Sjaak de Jong, organist en molenaar.

Sacramentsprocessie was het iedere maand. In de maanden mei en juni waren er speciale processies ter ere van Maria en het H.Hart. Prentjes "met goud of rood op snee" waren te verdienen met het meeste kerkbezoek in de week en voor diegenen, welke met de "grote communie" de catechismus van buiten op konden zeggen. Alle lof voor de zusters van J.M.J. voor het vele en mooie werk voor klein en groot van ons dorp.

Helaas! De oorlog zette een streep onder het verblijf van deze kleine groep "mensen", die alle eer te beurt valt.

Zuster Corneliana, de wijkzuster, heeft fietsend door weer en wind vele zieken, bejaarden en gebrekkigen geholpen en bemoedigd. Velen onder ons zullen zich haar nog herinneren. Met de witte vlag in top, in de vorm van een servet aan een stok, begeleidde zij velen uit de hel van het oorlogsgeweld, naar Bergen op Zoom. Zij, de zusters, hebben Woensdrecht verlaten, maar velen zullen hen nog waarderen".

Herinneringen aan mijn schooltijd bij de zusters van J.M.J. in de periode van 1948 tot 1957 van E. v. P.-A.

Het bij de zusters in Hoogerheide naar school gaan, is niet zo verwonderlijk, want in die tijd was Nederland rijk aan kloosters annex scholen. De kleuter- of bewaarschool was voor jongens en meisjes maar het L.O., VGLO en MULO was expliciet voor meisjes. Aan de MULO was tevens een meisjes-internaat verbonden. Van heinde en ver kwam men hier onderwijs volgen. Het onderwijs werd gegeven door zusters, aangevuld met vrouwelijke leerkrachten.

Hoofd van de lagere school en VGLO was zr. Lioba, van de MULO zr. Noëlla. Er heerste een tamelijk strenge discipline door beide "soorten" leerkrachten. Leervakken als godsdienst, taal, rekenen enz. waren heel belangrijk, zeker niet minder belangrijk waren de cijfers voor gedrag, netheid en ijver. Voldeed je daar niet aan, dan wist je dat er tijdens of na schooltijd strafwerk was: 100 of 200 strafregels schrijven, was er één van.

Zusters vond je als jong meisje bijzondere mensen: zij leefden voor het klooster, de school en met hun dagelijkse gebeden. Je zag altijd wel een zuster in een gebedenboek bidden. Ook straalden zij veel gezag uit. Bewust of onbewust merkte je dat zij altijd het goede met de leerlingen voor hadden. Ook het betrekken van de ouders was zeker een van hun taken.

Doelstelling van de school was de kinderen te vormen naar de volwassenheid, maar dan wel op een R.K. basis. Het kloosterleven was een eiland, gelegen aan de Huijbergseweg te Hoogerheide. Toch, het hoorde er allemaal bij.

Een leerlinge van vóór de tweede wereldoorlog vertelt:

(zij vond het wel een beetje moeilijk om 70 jaar terug te denken)

" De bewaarschool begon voor mij een jaar eerder dan bij andere kleintjes. Waarschijnlijk doordat mijn vader smid was en vaak bij de zusters werkte, o.a. door allerhande onderhoud te verrichten aan de vele stookkachels.

De eerste schoolervaringen leverden mij grotendeels matjesvlechten op, door beide zusters Bertilla en Symplicia. De eerste een langere, de tweede was korter en dikker.

De achterzijde van het klooster, waar het onderwijsgedeelte was, werd begrensd door een kleine veranda (speelplaats) en een grote voor de leerklassen. Scheiding tussen de twee gedeelten was er niet, maar niemand waagde zich over de streep! Een serie w.c.tjes completeerde de beide couren

In de kleuterklasjes moest je op je plaats blijven zitten totdat plotseling de Eerwaarde Moeder binnenstapte. Dan was het opstaan, naast de bank staande en gezamenlijk in koor zeggen: "Dag Eerwaarde Moeder".

Na de jaren bij genoemde bewaarschoolzusters kwam ik in het lager-onderwijs, beurtelings bij een zuster of juffrouw. Na de Paastijd kwam je in de eerste klas. Ik weet niet precies hoe oud ik toen was, maar enige jaren verder was ik steeds de jongste van de klas. Waarschijnlijk kwam dit door mijn gunstige verjaardag.

Sinterklaastijd was toch altijd wel iets bijzonders. Op de speelplaats werden liedjes gezongen en dan verscheen er een figuur voor het raam van de "strijkzolder", die zwarte Piet voorstelde. Deze "pop", dat was het uiteraard, zo wij later vernamen, werd heen en weer bewogen. En wij in spannende afwachting. Maar .... verder gebeurde er niets. Later ben ik wel eens met mijn vader op die strijkzolder geweest, omdat pa nogal toegang had tot veel plaatsen. En de zusters hadden hem vaak nodig voor diverse akkefietjes.

De schooljaren verliepen voor mij tamelijk vlot. En omdat vader tot tevredenheid zijn werk verrichtte, kwam dit ook ten goede aan mijn schooltijd: ik lag in de gunst bij de zusters.

Toch is juffrouw Soffers mij het meest bijgebleven. Zeker door haar lessen in aardrijkskunde en geschiedenis. Zij reisde veel en kon boeiend over haar trips vertellen.

Wat mij opgevallen is, is dat er schoolzusters waren en "werkzusters". Zuster Augusta met haar opgeschorte rokken en emmers met sop om de klassen en de w.c.'s te schonen. Hieruit concludeerde ik dat er toch onderscheid was bij de leden van de klooster-orde. Vooropleiding, en afkomst zullen hier misschien wel debet aan geweest zijn.

Dat ik me altijd een beetje gedeisd moest houden, vanwege mijn vaders taak op het klooster, spreekt vanzelf, Thuis zou ik het wel gemerkt hebben, mocht ik wat uitgespookt hebben. Maar, na al die jaren, heb ik toch een goede herinnering aan die tijd overgehouden. Een tijd op die school bij de zusters, daar kan ik in volle tevredenheid op terugzien. Ik heb er veel positiefs geleerd. En daar gaat het toch om".

N.L.S. te W.

Oud-leerlingen spreken:

"Zuster Fransiscus *, hoofd van de MULO, vond ik een waardige, statige zuster, met heel veel goede talenten. Kon goed met haar overweg.

Zuster Alequina van de kapel. Prachtig, blinkend als een spiegel. Ze was kosteres. Een hoge functie.

Zuster Maria had iets Lievevrouwkjes-achtig. Ze was lief, lachend, aardig.

Zuster Alphons van de MULO. Streng, oei, oei, oei! Veel huiswerk dat we van haar kregen!

Protest bij zuster Fransiscus. Het hielp. Later werd ze zelfs nog aardig.

Zuster Rodriguez dreigde wel een met de "zwarte kast" of op de knieën voor de klas.

Die grote, mooie tuin met de Lourdesgrot, als je daar mocht komen: het was een feest".

M.M.P. te O.

(* Sr. Fransiscus is geboren op 26/5/1911, geprofest op 17/1/1935, thans 86 jaar.)

"Ik vond het bij de zusters een mooie, leerzame tijd en ben er ten volle tevreden geweest. Details kan ik zo niet zeggen. Toch vergeet ik een ding niet. Ik kwam op een ochtend op school en de zuster bemerkte, dat mijn jurk te kort viel, tot boven de knie. Dat mocht niet.

Zij, die zuster, liet er een stuk aanzetten en stuurde me zo huiswaarts. Mijn moeder vond het allemaal maar niets en het stuk moest er af, wel moest ik iets anders aantrekken. Mijn vriendinnen waren solidair, toen ik voorstelde om met ons stel in het lang te gaan. Zo gezegd, zo gedaan. We hadden veel bekijks en hebben er smakelijk om gelachen".

A.T.P. te B.

Lagere schooltijd van een scholiere:

Juli 1944. Ik was 6 jaar en het was oorlog.

Toch nog even in de "bewaarschool" vertoeft. Bij zuster Gabriël. In het café van Arjaan Hopmans. Heel leuk. De zuster kon vertellen van Roodkapje etc. en van Arjaan kregen we warme melk te drinken. Deze belevenis was maar kort, want de grote vakantie was in aantocht.

Na deze verplichte onderbreking kreeg mijn moeder van Sr. Ignatius de mededeling, dat ik naar de leerschool moest komen. Dat was in het café, met grote zaal, bij "Den Drop".

Juffrouw Lijmbach was een lieve juf. We moesten eerst bidden, daarna leerden we woordjes lezen en schrijven.

Deze periode duurde maar kort. Mijn vader kwam me van school halen en voorlopig moesten we thuis blijven, want de Duitsers waren in wanordelijke toestand aan het terugtrekken, zei men.

Dan maar spelen met Lisa Heijmans, Julia Bolders, Riet Bastiaansen, Jenny Michielsen, Maria Marcus, de "grote" Lisa en de "kleine" Lisa Franken, Marie de Nijs, Iesje Soffers, Johnny en Ferdie Snepvangers en de jongens van De Nijs (tante Pauw) en Leenaarts.

Cor Rijkers stuurde ons naar binnen, toen een granaat over onze hoofden fliet. Cor was een onderduiker en was bij de zussen van de kosten.

Bij Jan Soffers werden we de kelder ingedirigeerd, want de Canadezen waren in aantocht.

Voorjaar 1945. Weer naar school. Nu een echte school en wel bij de zusters. Juffrouw Lijmbach leerde ons liedjes en gedichtjes, en een zuster leerde ons breien (borstrokken enz). Wies Kil van Calfven kon dit heel goed.

Op 7-jarige leeftijd werden we klaar gestoomd voor de eerste H. Communie. Dat gedeelte was in handen van juffr. van den Heuvel. Het vagevuur en duivels kwamen er aan te pas. Maar ook communiejurken en mooie dingen.

In de tweede klas had ik last van steenpuisten. Die waren veroorzaakt door de eenzijdige voeding als maïspap en balkenbrij.

In dit leerjaar kregen we catechismus van kapelaan Cosijn. Julia Bolders werd op een middag uit de klas geroepen. Haar broer Janus was met paard en wagen op een landmijn gereden, met dodelijke afloop voor Janus. Heel triest bericht.

Op een zomerdag werd door alle kinderen een defilé afgelegd voor het huis van de ouders van Sjef Adriaansen. Hij was door de Duitsers gefusilleerd.

Bij het patronaat, achter de tuin van Mieke Jacobs, deden we allerlei spelletjes.

In de derde klas zaten we weer bij juf. Lijmbach. Ze leerde ons ook kaartlezen en tekende hiervoor op het bord een plattegrond van de omgeving Hoogerheide.

De winters van '46 en '47 gingen gepaard met veel ijs en sneeuw dus dat was slibberen geblazen.

In de vierde klas kwamen we onder de hoede van juf. van den Heuvel. We leerden veel over de natuur. Er kwamen mooie wandelingen in voor.

Juffrouw Soffers was serieuzer en strenger. Zij had de zorg over de 5e en 6e klas. Bepaalde lessen gaf ze aan twee klassen tegelijk: godsdienst, geschiedenis, aardrijkskunde, tekenen, zingen: maar voor rekenen en taal werd voor iedere klas een apart rooster gemaakt.

Pastoor Konings kwam om de twee weken catechismuslessen geven. Tussen de rijen werden stoeltjes geplaatst voor de meisjes van de 7e en 8e klas. Dat was altijd een heel druk gedoe. Er sneuvelde er altijd wel iets, een beeld e.d.

Tijdens de nailessen mochten we van "hark-goed", schortjes en nachtjaponnen maken. De "hark" was een organisatie, die kleding, lappen stof e.d. verzamelde voor de in oorlog getroffen gebieden. Een jongere zuster gaf ons tekenonderwijs. Juffrouw Soffers speelde op een orgeltje en wij zongen vrolijk mee.

Begin september deed koningin Wilhelmina afstand van de troon, ten behoeve van prinses Juliana. Ieder kind kreeg t.g.v. deze gebeurtenis een schrift met een mooie kافت.

Brieven schrijven deden we in klas 5 en 6 o.a. naar een meisje in Ossendrecht. Nieuwtjes uitwisselen was heel leuk. Tot mijn tiende jaar woonde ik vlak bij de school. Daarna zijn we verhuisd naar de Nieuweweg.

In klas 6 deed je hernieuwing van de doopbeloften. Dit was flink leren om 40 punten te behalen en zonder fouten alle vragen te beantwoorden. Als het goed was, mocht je als bruidje in de kerk fungeren en soms ook bij de zusters.

Klasjaar 6 sloot je af met een retraite. Dat hield ook in, dat je bij de zusters in de tuin mocht wandelen en bij de grot gaan kijken. In de kerk moest je gaan biechten en de kruisweg bidden. Trouwens, dat biechten deed men om de twee weken.

Meisjes hadden geen vrije woensdagmiddag, maar waren de eerste vrijdag van de maand vrij.

Soms mochten de ramen van de klas niet open. Dan was men dode Duitse soldaten aan het opgraven.

Op een middag brak er brand uit in de stal. En dat was tamelijk kort bij de bewaarschool. Dat was wel eng. We kregen die middag gelijk vrij.

Op de cour werden spelletjes gedaan en liedjes gezongen. Ik herinner me nog "Ik heb een mooie bloemenkrans aan, wie zal ik die geven ....? Groen is gras, groen is gras, onder ....."

In de Sinterklaastijd kwam het hele repertoire op de proppen, met daarbij een typisch Hoogerheidse zin: "In de hoek van moeders bed, heb ik mijn benneke neergezet..."

Hinkelen, touwtje springen, in allerlei vormen, tikkertje en blokvast, waren favoriete spelletjes.

Bij Fien Snoeiers moest ik lintjes vragen voor omlijsting van schilderijtjes, door de zusters gemaakt. Zo heb ik genoten bij de zusters in mijn lagere schooltijd.

Het was geen prestatie-school, maar wel een met praktische richting. Nog geen mammoetwet, geen invloed van jenaplan-scholen, geen wiskundige methodes of stelsels. Invloed van ouders was niet groot, maar er kwamen aardige, vriendelijke en verstandige kinderen van af.

Vele herinneringen aan mijn schooltijd flitsen door mijn hoofd. Een ervan, dat van de broer van Virginie Mangelaars, die terug kwam uit Nederlands-Indië. Hij bracht een volle zak pinda's mee en wij werden er op getrakteerd. Nog nooit zulke dingen gezien, laat staan gegeten.

31 Augustus, koninginnedag. Een aubade voor het gemeentehuis door verschillende jongens- en meisjesklassen, o.l.v. meester Suijkerbuijk.

M.D.C. te D.

Personeel bij de zusters van J.M.J.

Wijlen Adrianus Sebrechts werkte er 33 jaar en is officieel op zijn 65ste met pensioen gegaan, maar hij heeft nog even doorgewerkt: Janus stierf op 85 jarige leeftijd.

Zoon Sjaak Sebrechts trad in dienst bij de zusters in 1942. Hij was toen 15 jaar. Geleidelijk aan heeft Sjaak het werk van zijn vader overgenomen.

Wat deden vader en zoon Sebrechts ?

Een grote tuin onderhouden, zowel groenten- als siertuin, Rondom het grote gebouw was het beplant met bomen en heesters. Ook de verzorging van de koeien (melk), de varkens (vlees) en de kippen (u raadt het al: de eitjes), hadden hun aandacht. Ook zwommen er eendjes in de vijver.

De verwarming en het onderhoud viel ook grotendeels onder hun supervisie. Het kloosterkerkhof en grafdelving voor overleden zusters, ja, die levens gingen ook wel eens voorbij, het behoorde allemaal tot hun taak.

Sjaak Sebrechts voor hotel
café restaurant "William"
te Hoogerheide, op een
"moderne motorfiets"

Er was ook een mooie Lourdesgrot, die altijd netjes onderhouden werd. En dit allemaal met de handen. Volgens Sjaak hebben hij en zijn vader altijd met veel elan en tot tevredenheid hun werk gedaan. Zij waren dik tevreden over hun "baas", de werkzuster. Deze zuster werd belast met het hele onderhoud van erf, tuin en gebouwen.

In het klooster mocht men zonder geldige reden niet overal zo maar komen. Er waren strenge voorschriften. Soms verbleven er wel 100 à 120 zusters. Toen Sjaak 40 jaar in dienst was bij de zusters, was het groot feest in heel de kloostergemeenschap.

De aanvangsjaren waren voor Sjaak niet zo vreugdevol: de bezetters, de Duitsers, joegen de zusters letterlijk het klooster uit. Hun hele hebben en houden moest eruit. Overal waar maar iets te vinden was, kreeg men opslag van de inventaris. En, dat was heel wat ! Met kruiwagen en duwkar werd het vervoerd. De kapel mocht behouden blijven en werd als opslagruimte gebruikt. Dit kloostergedeelte werd goed van de buitenwereld afgesloten. Het heiligdom kon toch niet gebruikt worden omdat de zusters weg waren. Zij, de zusters, werden her en der verspreid.

"De tuin mocht behouden blijven en mijn vader en ik hebben de opbrengst, groenten en fruit, in kisten verstuurd. Het meeste naar Roosendaal, omdat daar veel zusters onderdak gevonden hadden. Iedere keer als er een andere soldaat op wacht stond, moest je je legitimeren en laten controleren wat je vervoerde.

Vader moest 's nachts de verwarming controleren. Hij werd een keer "verhaftet" omdat de wacht het niet vertrouwde. Ook vonden de Duitsers het maar niets, wat er achter die afbakening van de kapel zat. Met een politie-agent, Piet Aarden, werd de afzetting opgebroken.

Het "spook", dat als een lopend vuurtje in de omgeving bekendheid kreeg, zinde de Duitsers en zeker de vrouwelijke "soldaten" niet. En inderdaad, op een nacht ontwaardden de bewakers van het klooster het "spook". Er werd op geschoten en 's morgens vond men het dood: niet het "spook" maar een armzalig dier, een paard.

Het relatief kleine aantal bewoners, dat hier huisde, voelde zich niet op hun gemak. Een groot gebouw, met veel vertrekken, zolders en bijruimten. Een beetje griezelig voelde het aan. Enfin, het "spook" was ter ziele!

Na die oorlogstijd werd alles weer teruggebracht en de zusters keerden terug. De tuin werd weer siertuin en men kon weer rustig en vredig te werk gaan. En vader mocht zijn snor weer laten staan.

De voorschriften voor de religieuzen werden soepeler. Na enige tijd mocht men zelfs het habijt afleggen en zich in burgerkleden tooien.

Nadat mijn vader en Kiske waren opgehouden met hun taak, hebben mijn broer Jan en Kees Huijgen voor enige tijd mijn taak verlicht".

Egied Suijkerbuijk en zijn vader hebben ook heel veel werk op het klooster verzet. Als smeden hebben vader en zoon heel wat jaartjes aan onderhoud en vernieuwing gedaan inzake constructies, las- en smeedwerk. De zeventig stookkachels, die in het gebouw verspreid stonden, moesten goed functioneren. Ook hang- en sluitwerk zat in hun pakket. P. Nuijen (de Drop) was de kolenleverancier. In 1943 is men overgegaan op c.v., met kolen gestookt. De refter was alleen in uiterste noodzaak te betreden, verder kende Gied het hele klooster op zijn duimke. Ook heeft hij bij tijd en wijle in 's Hertogenbosch, in het moederhuis van de zusters van J.M.J., assistentie verleend.

Kleuterklasje in 1932 met o.a. Sjaak Sebrechts.

Jongens: o.a. Leo Jacobs (steenfabriek), C. van Egeraat (bakker), Piet Suijkerbuijk, Joh. Nelen, Cleiren, Toon Theuns, Toon Konings, C. v.d. Laak, Sjaak Sebrechts, Frans Borremans, Fons Jansen (de Zon), André Pals, "Kakkie", Piet van Zundert, Van Lakwijk, Piet Goossens, Frans Verswijveren, Fons de Nijs (van tante Pauw), Fl. Borremans, Edy Koevoets.

Meisjes: o.a. Hilda (?) Bakx, Maria Quick, Bertha Paassens, Marie van Ostaaij, Gerda Palinckx, Sientje Groffen (café Lombok).

Kloosterkapel St. Philomena

Kees (Kiske) Wierckx heeft vanaf zijn 18de jaar tot zijn dood gewoond in een optrekje van het klooster. Als schoenmaker repareerde hij het schoeisel van de kloosterbewoners. Ook hielp hij mee waar nodig. Kiske was een vredig, content manneke. Eenzaam, maar niet alleen. Hij stierf op 86 jarige leeftijd.

Willy Groffen vertelt over de werkzaamheden van zijn vader en hemzelf: timmerlieden van beroep. Veel reparaties, vernieuwingen, allerlei klussen.

Alles ging in opdracht van de "werkzuster", ook het toezicht. Willy was in zijn jeugd ook misdienaar in de kapel, als de rector de H.Mis opdroeg.

Een tante van Willy, zus Cato van Adam Groffen, was ook religieuze en werkzaam op de St. Leo-scholen te Amsterdam. Haar kloosternaam was Joseti.

Gebroeders Suijkerbuijk, "van Sjaantjes", deden het nodige metselwerk en Piet Michielsen was zowat de vaste schilder.

De aanwezige dieren werden verzorgd door de zusters zelf. Dat hield in voederen en mesten. O.a. Sr. Luka ging over de boerderij.

Jan van Aert uit Huijbergen leverde afgekalfde melkkoeien en nam de afgemolken beesten weer terug. Aanstieren en laten kalven, die zaken werden op het klooster niet toegepast. Ook bij de varkens werd er niet gefokt. L. Dingemans slachtte de varkens. Hoe het er bij de kippen aan toe ging weet ik niet, maar een haan geloof ik niet dat er bij liep !

Dames! Bedankt voor jullie spontane bijdrage, die ik mocht ontvangen. Ik vond het prima. Nogmaals dank aan zuster Louise van Laarhoven. Zij stelde mij heel veel informatie ter beschikking uit de archieven van J.M.J. Mariënborg te 's Hertogenbosch. Ook zuster Fransiscus, destijds hoofd MULO te Hoogerheide, bedank ik voor de foto's.

Van zuster Joanette kreeg ik informatie en ik voerde gezellige gesprekken met haar, bedankt !

Uit de "Zoom" van weleer heb ik enkele verslagen omtrent J.M.J. in Hoogerheide gekregen, waarvoor ook mijn dank.

Dank aan Hoofd-Inspecteur van Politie, de heer O. Wierda.

Opleidingschool M.E.

In 1971 geeft de Chef Hoofd afdeling Politie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Mr. P. Cleveringa, aan de heer G.A. Mol, hoofdcommissaris van politie, opdracht tot het oprichten van een Mobiele Eenheidschool t.b.v. de Gemeente Politie, voor het opleiden van alle Nederlandse gemeente-politie-agenten tot agent met de module M.E.. In onze gemeente noemde men hen de "rellen-politie".

De reden tot dit besluit vloeide voort uit de rellen van de studenten in het Maagdenhuis te Amsterdam.

In 1971 was de oprichting een feit.

Gestart werd op de vliegbasis Woensdrecht, alwaar van Defensie een 15-tal gebouwen werden gehuurd.

In augustus 1973 was alles in gereedheid gebracht voor een capaciteit van 200 cursisten. Elke keer voor een 6-weekse zeer intensieve opleiding. Details over de diverse aanvals- en verdedigingsmethoden worden niet vermeld, maar er wordt zeer veel aandacht aan de moraal geschonken. Men tracht zo weinig mogelijk geweld te gebruiken en de verhitte gemoederen door overleg af te blazen. Door ervaring heeft men hieruit lering getrokken.

In 1984 moest de school verhuizen i.v.m. de "kruisraketten" van president Reagan. Het leegstaande klooster van de zusters van J.M.J. werd door Binnenlandse Zaken aangekocht en met spoed ingericht voor de M.E. opleiding.

Daarna is op 1 december 1990 geïntegreerd met de zuster-opleiding (!) van het korps Rijkspolitie (Come) gevestigd te Horn, Limburg. Horn is later Baexem geworden en hieruit ontstond door samenvoeging de naam P.I.O.V. (Politie-Instituut-voor Orde-en Veiligheid).

In 1996 sluit Baexem en de overgang naar Hoogerheide wordt een feit met ingebruikname van gebouwen op de legerplaats Ossendrecht (Koningin Wilhelmina Kazerne).

Ook nog vermeldenswaardig is het feit, dat er in 1985 een oefendorp en een moderne schietbaan onder Ossendrecht zijn gerealiseerd. Wijlen minister C. Rietkerk was hiervan de promotor.

Zuster Joanette (T.M. Willems)

Wie haar niet kent, in Hoogerheide of daarbuiten, zal waarschijnlijk nog geboren moeten worden. Zij is nu al ruim 30 jaar hier. Om even uw geheugen op te frissen, zullen we over haar enkele gegevens prijsgeven:

Zuster Joanette is op 25-5-1921 geboren te Diessen. Het gezin bestond toen uit 4 zussen en 2 broers.

Joanette trad op 12-8-1944 in bij de zusters van J.M.J. Ze is geprofest (eeuwige gelofte) op 29-7-1946.

We volgen even haar loopbaan: 26-8-1946 naar Zaandam; 6-2-1948 naar Rotterdam; 29-2-1950 naar 's Hertogenbosch; 19-1-1953 naar Den Haag; 28-8-1958 naar Boxmeer; 22-7-1963 naar Culemborg (2e keer); 27-4-1964 naar Tilburg; 24-8-1964 naar 's Hertogenbosch (Mariënborg); en tenslotte standplaats Hoogerheide (St. Philomena-gesticht)

op 21-8-1966. 't Is maar goed dat deze zuster geen groot huishouden had. Dat zou een gescharrel geweest zijn !

Was zuster Joanette een soort koerierster, omdat zij zo vaak verkast werd ?

Wel, deze zuster was zeer gesteld op orde en netheid, van nature meegekregen. Vandaar haar taak als "werkzuster". Door haar "vakbekwaamheid" en "werklust" dirigeerde ze zowel binnen als buiten de kloostermuren. Samen met haar medewerk(st)ers creëerde zij een goede werksfeer. Getuige de bezoeken bij haar in de Raadhuisstraat.

Joanette was hoofd van alle werken in Hoogerheide van 21-8-1966 tot eind 1984. Ook de ontruiming van St. Philomena rustte op haar schouders. Het zo prachtige, grote klooster met de daaraan verbonden scholen, kende ze tot in alle hoeken. Het heeft haar en de ongeveer nog 60 medezusters veel gedaan. Maar.....!?

Maar! Zuster Joanette bleef niet bij de pakken neerzitten. Op haar eigen verzoek mocht ze in Hoogerheide blijven. Eerst een jaar inwonend, thans wonend in een huis met tuin, waar zij de vogeltjes voedert die haar mooie liedjes toezingen.

Zuster Joanette werd kosteres in de parochiekerk en ze begeleidde eerst de overledenen alvorens de leiding van het mortuarium aan de Putseweg over te nemen.

Ziezo! Een heel verhaal over deze laatste zuster van het klooster te Hoogerheide. Moge haar, met haar werklust, nog vele gelukkige en gezonde jaren te beurt vallen.

Zuster Maria tijdens de viering van haar eeuwfeest

Mevrouw M.C. Wesenbeek - van Zunderd uit Woensdrecht stuurde een foto uit 1957,
met de meisjes van de huishoudschool klas 8.

Onderste rij v.l.n.r.: Nel Musters, Bets Konings, Riet van Zunderd. Wies Plompen, Marianne Raaymakers, Netty Bastiaanse.

Midden: Zr. Bernarda, Nel Verhezen, Jo Uitdewilgen, Rina van Dijk, Wies van As, Elly Adriaansen, Maria de Moor, Roos Jaspers, Zr. Francisca.

Boven: Nel Goosens, Julia Hellemons, Riet Rens, Liza Antonissen, Nel Groffen, Riet Dekkers, Maria Schuurbiers, Norien Schuurmans, Lies Huijgens, Marieke van Agtmaal.

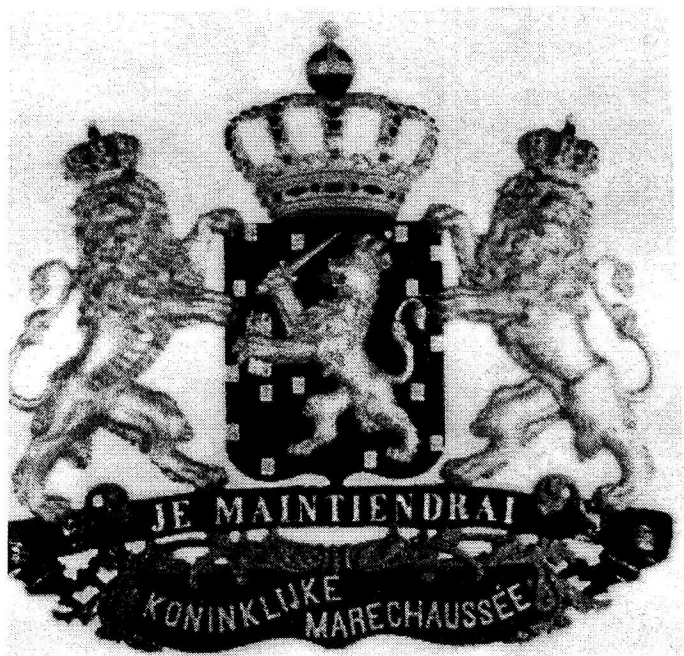

Mevrouw J. van den Bussche - Goossens uit Hoogerheide stuurde onderstaande foto van een bootreisje
bij Vlissingen in 1949, gemaakt door de bezorgstertjes van het parochiebladje.

Wie bezorgt de redactie een aantal namen?

KONINKLIJKE MARECHAUSSEE

HET WAPEN

Marechaussee-kazerne Langeweg no.13 te Ossendrecht met links Wachtmeester A.M. Jobse
en rechts Marechaussee L.W. Swaans

Over de brigade van de Koninklijke Marechaussee Ossendrecht en een odyssee die begon op 12 mei 1940.

De brigade Ossendrecht maakte deel uit van de eerste divisie van het Korps Koninklijke Marechaussee en omvatte het bewakingsgebied van het Zuidkwartier (Ossendrecht, Putte, Huijbergen, Woensdrecht en Hoogerheide.)

Het personeelsbestand was in 1940 als volgt samengesteld:

In Ossendrecht: Brigadecommandant P.J. de Ridder.

Wachtmeester: L.J. Overbeeke en J.C. Beerman.

Marechaussee: P.F. Meulblok, M. Pals, F.W.B. Schaaïj en H. Eersel.

In het detachement Putte:

Wachtmeester: A.M. Jopse.

Marechaussee: H. Parlevliet en G. Plezier.

Voor ouderen zullen de volgende namen ook geen onbekenden zijn: wachtmeester Immerzeel en de marechaussees Timmermans, Traas en Swaans, die allen ook langere tijd in Ossendrecht gediend hebben.

Velen zullen nog wel weten waar de kazerne op Langeweg no. 13 stond en nog staat, maar nu als particuliere woning. Het linkergedeelte was de woning van de brigadecommandant en zijn gezin. In het rechtergedeelte woonden de ongehuwde marechaussees. In het midden was het politiebureau en in een bijgebouw achter de kazerne bevonden zich twee arrestantencellen. De twee gehuwde marechaussees woonden in vrijstaande woningen. Eén schuin tegenover de kazerne en één 100 m verder richting grens, tegenover de boerderij van Louis Jacobs.

De naam "Marechaussee" is afkomstig uit Frankrijk waar in de middeleeuwen de gendarmerie reeds marechaussee genoemd werd, naar Maréchal de France, onder wiens bevel zij stonden.

In Nederland werd eerst bij besluit van 26 oktober 1814 het Korps Marechaussee opgericht door de Souvereine Vorst, de latere Koning Willem I der Nederlanden, waarvan het eerste artikel luidt:

"Er zal worden opgericht een Korps Marechaussee, bestemd om de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen ende grote wegen."

Geboren en getogen op de kazerne was voor ons de militaire geest een normaal gegeven en de discipline van b.v. orde en netheid in en om de kazerne was eveneens vanzelfsprekend. Maar als jonge knaap was het ook een vredige en veilige haven en herinner ik me nu nog de familiegeest die daar heerste. De ongehuwde marechaussees waren voor ons grotere broers en de gehuwde wachtmeesters met hun gezinnen waren in onze ogen ook familie.

De polder rond de kazerne was ons speelterrein waar we voetbalden tussen de koeienvlaaien, mussenklemmen zetten in de paardehopen op straat, bij boer Jacobs meehielpen en in de weg liepen bij het oogsten en het werk op de boerderij.

Wij visten in de poldersloten en op de boerderij van Toon en Piet Palings gingen wij mussennesten uithalen en eksters stekken in de populieren.

Maar mei 1940 gooide roet in het eten.

De oorlog.

10 Mei 1940. De brigade kreeg opdracht om in hun bewakingsgebied te laten patrouilleren om parachutisten en leden van de vijfde colonne op te sporen. Het werden spannende dagen en er kwamen orders en tegenorders. De landmacht plaatste een luchtafweergeschut vlakbij de

kazerne, omdat dit een doelwit voor de Duitse vliegtuigen kon zijn. Het wonen op de kazerne werd niet meer verantwoord geacht en het gezin De Ridder moest elders onderdak zoeken.

De odyssee.

Pinksteren 12 mei 1940 begon een odyssee voor de 1e en een gedeelte van de 2e divisie, waar toen nog niemand van de duur, noch de omvang, zich een voorstelling kon maken of ook maar enigszins een vermoeden. Tijdens de Pinkstermis werd De Ridder uit de kerk geroepen, daar zijn hele brigade opdracht had gekregen om met spoed te vertrekken.

In alle haast werd achter de kazerne een kuil gegraven om allerhande spullen, zoals wapens en munitie die niet meegenomen konden worden, voor de vijand te verbergen. Tevens werden alle eventueel geheime en/of belastende documenten verbrand.

Haastig werd er afscheid genomen van de familie, wat vooral voor de gezinshoofden een droevig maar ook een zorgelijk afscheid moet zijn geweest, wetende dat de Duitse troepen niet veraf meer waren en de familie onbeschermd moest worden achtergelaten.

De wapentekst "Je maintiendrai" en het devies van het korps "Zonder vrees en zonder blaam" zal ongetwijfeld bij menigeen zwaar hebben gewogen op dat moment.

Voor het vervoer werd een bus van Levien Clarijs gevorderd. Ook voor een aantal andere brigades, die de nacht van 11 op 12 mei in Hoogerheide doorbrachten, werden uit Hoogerheide 2 luxe wagen en 7 vrachtwagens met chauffeur gevorderd voor transport naar een toen nog onbekende bestemming.

Via Antwerpen ging het richting Zeeuws-Vlaanderen om aan te sluiten bij de rest van de divisie in Hulst waar ongeveer 300 man van de marechaussee voor de nacht werden ondergebracht in een klooster. De volgende bestemming was Sluis, waar men ook weer in een klooster werd ondergebracht.

Van de bevelhebber van de in Zeeland aanwezige troepen, Generaal Des Laurens, kreeg de marechaussee opdracht het Franse opmarsgebied te beveiligen tegen parachutisten, franc-tireurs en verraders.

15 Mei capituleerde het Nederlandse leger, maar niet in Zeeland. Hier werd de strijd tot 18 mei voortgezet. Op 16 mei arriveerde ook Z.K.H. prins Bernhard in Sluis, waar hij ook die nacht verbleef. Op 17 mei ontving de divisiecommandant van de Commandant-Zeeland opdracht om zich met zijn onderdeel naar Nantes te begeven waar een oefenschool voor Nederlandse vliegers zou zijn, die moest worden bewaakt.

De vlietscholen in Zeeland en hun evacuatie naar Frankrijk.

In Zeeland waren in 1940 twee "vlietscholen" ondergebracht. Op het vliegveldje van Haamstede was de voortgezette opleiding gehuisvest en bij Souburg was de elementaire opleiding geplaatst.

Bij een Duitse inval zou men uitwijken naar Frankrijk of Engeland. Ten behoeve van een evacuatie had men bij Haamstede en Rittum reeds een aantal vrachtwagens en bussen verdeckt opgesteld om personeel en materiaal te vervoeren.

Op 14 mei was het zover; men moest onverwijld naar Frankrijk vertrekken. Er vertrokken 23 vliegtuigen en de autocolonne ging met ruim 60 mensen op weg naar een vliegveld vlak bij de Franse kust. Na omzwervingen in het noorden van Frankrijk werd de zorg voor de autocolonne en de op diverse plaatsen aangekomen vliegtuigen toevertrouwd aan de Koninklijke Marechaussee, die als voorlopig einddoel Nantes opkregen. Hiervandaan werden de restanten (vliegtuigen en materiaal) en het personeel van de vlietscholen uit Zeeland, samen met de marechaussees via Caen, Cherbourg en Brest naar Engeland geëvacueerd.

Z.K.H. Prins Bernhard in Sluis met links op de achtergrond Kapt. E.M.A. Suylen der Koninklijke Marechaussee

Enige Nederlandse marechaussees op de kade bij Brest in Frankrijk

De Tour de France.

Op 18 mei, om 3 uur in de nacht vertrok men in zuidelijke richting met gevorderd vervoer en voor zover dit onvoldoende was, met eigen of gevorderde fiets via Brugge, Dixmuiden richting Duinkerken. In de buurt van Duinkerken moest getankt worden, doch benzine was daar niet meer voorhanden en tengevolge van dit probleem moest men de volgende 119 km gedeeltelijk per fiets afleggen.

Tevens werd men daar geconfronteerd met beschietingen en een hevig bombardement met veel doden en gewonden, waarbij echter alle marechaussees ongedeerd bleven.

19 Mei ging het verder via Calais naar Abbeville. De eerste Duitse eenheden zaten al op minder dan 3 km en voor hen die de tocht per fiets maakten was het hard trappen om voor te blijven, daar de oorlog hen bijna had ingehaald.

20 Mei via Neufchatel naar Rouen, 21 mei Evreux, 22 mei Leman, 23 mei Anger, 24 mei naar Nantes en gestrand in Vernou tot 27 mei, naar Laval, 28 mei overnachting in Douvresse, 29 mei naar Cresseron waar men in een kindervakantiekolonie verbleef tot 8 juni.

Toen men in de vroege ochtend van 8 juni vertrok deden meer dan 100 kinderen hen uitgeleide met het Franse volkslied de Marseillaise, terwijl in de verte het geschut dreunde. Spontaan zongen hierna de marechaussees het Wilhelmus. Deze bijzonder aangrijpende gebeurtenis liet ongetwijfeld bij allen een emotionele indruk achter.

10 Juni eindigde deze Tour de France van 24 dagen in de havenstad Brest. Men had toen in totaal 1400 km afgelegd over overvolle wegen, dagelijks vanuit de lucht belaagd door de gehate Luftwaffe, onder vaak zeer slechte hygiënische omstandigheden, vermoeid en met het warme lenteweer, gepakt en gezakt vaak drijfnat van het transpireren. Vooral diegenen die gedeelten van de tocht per rijwiel hadden afgelegd hadden veel afgezien om de voorsprong op de Duitsers te behouden.

Belangrijk was, dat naast een goede discipline, het moreel uitstekend bleef en door het gezamenlijk ondergaan van de vele gevaren en moeilijkheden, het gemeenschapsgevoel versterkt werd. Dat onder de gegeven omstandigheden tot dan toe allen de tocht hadden overleefd, mag wel verwonderlijk heten.

In Brest lag aan de kade de veerboot "Prinses Beatrix" van de Mij. Zeeland. Na inschepping werd om 18.00 uur, onder begeleiding van 2 torpedojagers en 2 hulpkruisers, afgevaaren naar Engeland met bestemming Plymouth, waar men op 11 juni om 7.00 uur afmeerde. Om 12.00 uur was iedereen van boord en per trein vertrokken naar Porthcawl.

In Engeland waren al duizenden soldaten uit de verslagen legers via Duinkerken overgekomen, hetgeen in die dagen chaotische toestanden veroorzaakte. Engeland stond wantrouwend tegenover al die vreemde militairen en niet onterecht, want daartussen konden zich ook Duitsgezinde infiltranten bevinden.

Ook de marechaussees werden, samen met honderden andere militairen, op 12 juni meteen al hun wapens en munitie ingenomen en achter prikkeldraad in een tentenkamp in Porthcawl bewaakt door Engelse militairen. Begrijpelijk een vernederende toestand, die echter voor de marechaussees en de PT-ers slechts van korte duur was. Na twee dagen kregen zij hun wapens en toebehoren terug en werden belast met de bewaking van het kamp. De Engelse autoriteiten bleken hen wel betrouwbaar te achten.

Links Opperwachtmeester P.J. de Ridder in "Battle-dress", met ernaast zijn statiefoto uit de vooroorlogse periode.

De Engelse periode.

Spoedig kreeg men het Engelse "battle-dress" uitgereikt. Het blauwe uniform werd alleen nog na de dienst gedragen en viel zodanig op in Engeland, dat de marechaussee gedurende de Engelse tijd daar de naam "de Blauwen" kreeg.

Uiteindelijk waren er van het Wapen 284 man op 11 juni 1940 behouden in Plymouth aangekomen. (4 officieren, 139 onderofficieren en 141 marechaussees)

De organisatie van het kamp Porthcawl in Zuid-Wales kwam vrij snel op gang. Sport, exercitie en marsoefeningen hielden de conditie op peil en dagelijks werd er Engelse les gegeven.

Op 19 augustus werd uit de marechaussees een Mobiele Compagnie samengesteld, bestaande uit mannen jonger dan 38 jaar. De compagnie bestond uit 4 pelotons, met elk een wachtmeester aan het hoofd en onder commando van kapitein E. Suijlen.

Van het personeel boven de 38 jaar werd een politie-afdeling marechaussee samengesteld onder leiding van kapitein F.J. van der Kroon. Dit onderdeel, met een sterkte van 77 man, had een nauwkeurig omschreven politieke taak, in nauwe samenwerking met de politie van Porthcawl en had toezicht op en controle over de Nederlandse militairen. Het merendeel van

de wachtmeesters boven de 40 werd gedetacheerd te Londen en tewerkgesteld om hand- en spandiensten te verlenen bij de verschillende departementen in het Stratton-House en Arlington-House en logeerden in het Bogor hotel.

Van de brigade Ossendrecht waren wachtmeesters Jobse en Overbeeke ingedeeld bij de politieafdeling Londen. Opperwachtmeester De Ridder zat bij de bewaking en ontvangst Militaire Missie en Nederlands Consulaat. Hun taken daar waren niet in overeenstemming met hun rang en kunnen. Zij behielden hun rang, maar verloren hun status. Dit alles, plus de lange scheiding van en onzekerheid over de familie en de vele nachtelijke bombardementen waaraan men in het centrum van Londen blootstond, heeft van velen onder hen een zware tol geëist.

Het kamp Porthcawl werd op 2 oktober 1940 verruild voor lege fabriekshallen te Congleton in de Midlands. Op 15 januari 1941 werd de 1e Divisie van de Koninklijke Marechaussee opgeheven. Op 1 februari 1941 werd het eskadron pantserwagens opgericht, hoofdzakelijk bemand met jonge marechaussees, onder commando van kapitein W. Kist.

Op 8 mei 1941 werden de intussen opgerichte Koninklijke Nederlandse Brigade "Prinses Irene" en andere onderdelen, waaronder ook de marechaussees, overgeplaatst naar een nieuw, modern barakkenkamp bij Wolverhampton in het West-Engelse graafschap Stafford. Hier viel de 1e Divisie verder uiteen.

16 Onderofficieren en 6 marechaussees gingen deel uitmaken van de bescherming van H.M. koningin Wilhelmina die in Maidenhead, in de buurt van Londen, in een groot landhuis woonde. Hiertoe behoorde wachtmeester Beerman, die later is toegevoegd aan het Hof. Na de bevrijding is de heer Beerman als adjudant van de hofmaarschalk van H.M. de koningin aan het Hof gebleven en vanuit die positie als kapitein gepensioneerd.

Een aantal marechaussees werden ingedeeld bij de permanente bescherming van H.K.H. Prinses Juliana in Canada.

8 Marechaussees voegden zich als vrijwilliger bij de Nederlandse Commandotroepen.

14 Marechaussees meldden zich voor de opleiding tot geheim agent, waarvan 10 personen een zo betreuenswaardige dood vonden in het Engeland-Spiel. Tot deze laatsten behoorden helaas ook drie moedige mannen, wiens namen bij velen nog wel bekend zullen zijn, t.w. Herman Parlevliet en Michiel Pals, beiden van de brigade Ossendrecht, en Sjef Adriaansen uit Hoogerheide.

De hierna volgende korte levensbeschrijving van deze drie helden is in beknopte vorm overgenomen uit de Museumbrochure no. 2 door W. van der Veer.

HERMANUS PARLEVLIIET

Herman Parlevliet werd geboren in 1916 te Baarle-Nassau, waar zijn vader Rijksveldwachter was. Herman doorliep de HBS te Oss met vrucht. Ook in sport blonk hij uit. Zijn dienstplicht vervulde hij bij de Infanterie. Bevorderd tot dienstplichtig sergeant. Op 8 februari 1938 zwaaide hij af. Reeds de volgende dag meldde hij zich op het Depot Koninklijke Marechaussee aan de Zwolseweg te Apeldoorn. Na zijn opleiding werd hij geplaatst bij de 1e Divisie, waar hij tot de meidagen van 1940 dienst deed bij de brigade Putte.

Zoals voor de meesten van de 1e Divisie begon toen voor Herman de lange tocht via Zeeuws-Vlaanderen, dwars door België en Noord-Frankrijk, gedeeltelijk per auto, maar meestal op de fiets. Hongerig en dorstig, vele malen blootgesteld aan beschietingen en bombardementen door de Duitse luchtmacht.

Op 11 juni bereikte men het voorlopig einddoel van de tocht: de Franse havenstad Brest. Met een van de laatste schepen vertrokken de marechaussees, ongeveer 300 in totaal, naar Engeland. Het was de "Prinses Beatrix" van de Maatschappij Zeeland, die hen op 12 juni veilig de haven van Plymouth binnenbracht.

Eerst werd Herman, evenals de meeste andere marechaussees, ingedeeld bij de Prinses Irene Brigade, die via Zuid-Wales en Congleton tenslotte werd gelegerd in een groot barakkenkamp in Wrotesley Park te Wolverhampton.

Na een intensieve opleiding in diverse trainingskampen, met nog een aantal andere leden van het Wapen, sprong Herman, inmiddels bevorderd tot tweede-luitenant, samen met zijn vriend Anton van Steen op 29 mei 1942 af in de buurt van Steenwijk. Herman was getraind als organisator, Anton als marconist.

Agenten werd bij hun vertrek uit Engeland medegedeeld, dat zij op het droppingsterrein zouden worden opgewacht door een ontvangstcomité van het verzet. In die mededeling moesten zij wel alle vertrouwen hebben: er was geen andere mogelijkheid. De beide agenten waren dan ook zeer verheugd, toen zij vlak na hun landing uitbundig werden begroet door twee vermeende verzetsmensen.

Herman en Anton waren echter niet op de hoogte van het feit dat de Duitse Abwehr, onder leiding van Giskes en Schreieder, al geruime tijd was geïnfiltrerd in dat deel van het verzet, dat vooral had te maken met de ontvangst van agenten. Voor dat doel beschikten de Duitsers over ten minste een drietal louche Nederlandse verraders, waaronder Van der Waals en de Haagse politiemannen Poos en Slagter. Het waren dan ook deze twee Haagse "heren", die de beide agenten zo warm begroetten.

Herman en Anton waren overigens niet de eerste agenten die zo in de val liepen, en zij zouden ook niet de laatsten zijn Velen zouden nog volgen en de dood vinden, het droeve totaal werd 53.....

Het moet voor deze beide agenten een verschrikkelijke gewaarwording geweest zijn, toen zij enkele minuten later de handboeien om de polsen voelden klikken. Nooit zullen zij, die thans leven, in de verste verte de gemoedstoestand kunnen aanvoelen, waaraan de beide vrienden ten prooi vielen. Daar kwam nog bij, dat zij evenals andere gevangen genomen agenten weerloos moesten ervaren hoe de Duitsers gebruik maakten van hun aanwezigheid bij de berichtenwisseling met Engeland.

Na vele verhoren en verblijf in diverse gevangenissen, zijn Herman en Anton tenslotte begin september 1944 op weg naar het vernietigingskamp Mauthausen (Oostenrijk) in de buurt van het Poolse Rawicz om het leven gekomen. Hoe treurig hun lot ook was, zij zijn waarschijnlijk door een vroegtijdige dood ontkomen aan een nog afschuwelijker lot in de hel van Mauthausen.

Herman Parlevliet werd postuum begiftigd met het Bronzen Kruis voor moedig en beleidvol optreden tegenover de vijand.

MICHEL PALS

Michiel Pals werd in 1912 te Hooge en Lage Zwaluwe geboren. Zijn vader was landbouwer. Vóór zijn dienstplichttijd bij de Infanterie diende hij reeds bij de Vrijwillige Landstorm. Na vertrek met groot verlof ging hij in 1934 een verbintenis aan bij de Koninklijke Marechaussee. Na zijn opleiding op het Depot werd hij geplaatst bij de 1e Divisie, op de brigade Ossendrecht, waar hij volgens zijn toenmalige brigadecommandant uitstekend functioneerde. Michiel was een ijverige jongeman. Hij bezat een groot verantwoordelijkheidsgevoel. Hij had veel studiezin en slaagde erin in 1935 zijn politiediploma met aantekening te verwerven.

Zowel bij zijn meerderen als bij zijn collega's was hij zeer gezien door zijn prettig karakter. In het kort zouden we hem kunnen kenschetsen als: ernstig, wilskrachtig en besluitvaardig, zeer tactvol. Hij kon goed met mensen omgaan.

Eigenlijk was hij het prototype van een goed vooroorlogs marechaussee.

Zijn wens was om na het aflopen van zijn zesjarig dienstverband in aanmerking te komen voor benoeming tot gemeenteveldwachter te Terheyden. Zover is het echter nooit gekomen. Zoals bij zovelen stak de oorlog een stokje voor zijn toekomstplannen. Op 10 mei 1940 vertrok ook Michiel richting Frankrijk en vandaar naar Engeland, waar hij werd ingedeeld bij de Prinses Irene Brigade.

Oprechte vaderlandsliefde bracht ook hem ertoe zich op te geven voor geheim agent om in een zo vroeg mogelijk stadium een aandeel te leveren aan de bevrijding van zijn land.

Op 21 oktober 1942 sprong Michiel samen met zijn makkers Kamphorst en Kooistra af boven bezet gebied en viel met hen onmiddellijk na de landing, nog op het droppingsterrein, in handen van de vijand. De droeve afloop is bekend: op 7 september 1944 vond hij de dood in Mauthausen.

Michiel Pals verkreeg postuum het Bronzen Kruis.

JOSEPHUS ADRIAANSEN

Sjef Adriaansen werd in 1919 te Hoogerheide geboren. In 1940 trad hij toe tot de Marechaussee, met als standplaats de brigade Steenberg.

In maart 1942 slaagde hij erin uit bezet Nederland te ontsnappen. In Londen meldde hij zich om te worden opgeleid tot agent-marconist.

Juist in die tijd was er bij het verzet in Nederland een speciaal probleem ontstaan. Dat waren de kosten, die voortvloeiden uit het steeds toenemend aantal onderduikers. Een van de landelijke organisaties drong in Londen steeds meer aan op financiële steun. Bovendien was er in de Raad van het Verzet (RVV) een speciale groep, die belangrijke militaire inlichtingen wilde doorspuien naar Engeland; zij zaten dringend om een goede operator verlegen. Het Bureau Inlichtingen in Londen nam toen het besluit op korte termijn een aantal agenten te parachuteren om de RVV bij te staan.

Een van de eersten op wie de keuze viel, was Artillerie-luitenant Harm Steen, een boomlange kerel, met als vaste telegrafist wachtmeester Sjef Adriaansen. Dit tweetal was bijzonder op elkaar ingespeeld. In de nacht van 10 op 11 januari 1944 sprong het duo Steen-Adriaansen op geringe hoogte af in de buurt van Rijsbergen. Het was een bitter koude nacht en de grond was zo hard bevroren, dat ze het overtollige materiaal niet op de gebruikelijke wijze konden begraven. De beide agenten beschikten over een Londense regeringsopdracht (volmacht) van 10 miljoen gulden voor het verzet.

Bovendien droegen zij in hun gordels een bedrag mee van f 130.000,--, in die tijd een gigantische som. Hiervan moesten zij f 100.000,-- afdragen aan de RVV.

De nachtelijke tocht in de bittere kou was een zware opgave. Om 7 uur in de morgen arriveerden de beide agenten, verkleumd tot op het bot en dodelijk vermoeid, bij de rijwielhandel van Rinus van Nunen in Princenhage, die al eerder agenten had ondergebracht.

Harm Steen trok het land in en Sjef bleef voorlopig bij Van Nunen achter met f 30.000,--. Op 1 maart 1944 ontving hij bij Van Nunen twee nieuwe agenten uit Londen. Intussen had Sjef goed zendcontact met Londen gekregen. In een later stadium kwamen er nog een paar agenten uit Londen, waardoor de zendgroep voor de RVV compleet was. Vooral Sjef Adriaansen was hierbij zeer actief betrokken.

Ofschoon hij vele malen van zendadres wisselde, werd hij op 14 juli 1944 door de Duitsers op een adres in Hoeven uitgepeild en gearresteerd. Sjef verzette zich hevig bij zijn arrestatie en probeerde zichzelf te doden, maar hij schoot zich in zijn kaak. Op 8 augustus 1944 werd hij samen met zijn vriend Harm Steen, die ook was gearresteerd en in Vught gevangen zat, gefusilleerd. Twee dappere mannen stierven voor de vrijheid.

Sjef Adriaansen werd postuum geëerd met het Kruis van Verdienste en het Bronzen Kruis.

De terugkeer.

Op 8 augustus 1944 landden de eerste marechaussees met de Staf, de Artilleriebatterij en de Verkenningsafdeling van de Prinses Irene Brigade bij Courseulles in Normandië. Veel jonge marechaussees waren ingedeeld bij de Verkenningsafdeling, waar zij bij de vele acties hun sporen wel verdiend hebben.

De laatsten die definitief terugkeerden waren de mensen van de bewaking van de Departementen etc. Helaas keerden niet allen die in 1940 vanuit Brest overstaken naar Engeland behouden in Nederland terug, evenals alle latere Engeland-vaarders van marechaussee-afkomst.

Roosendaal, april 1998.

P.J. de Ridder.

Bronvermelding:

Gegevens verkregen uit documentatie en brochures van het Marechausseemuseum te Buren. Met dank aan de heer F.J. van Lier, Generaal-majoor b.d. en de heer J. Mintjens voor hun bereidwillige medewerking.

JONGENSSCHOOL TE OSSENDRECHT IN 1917

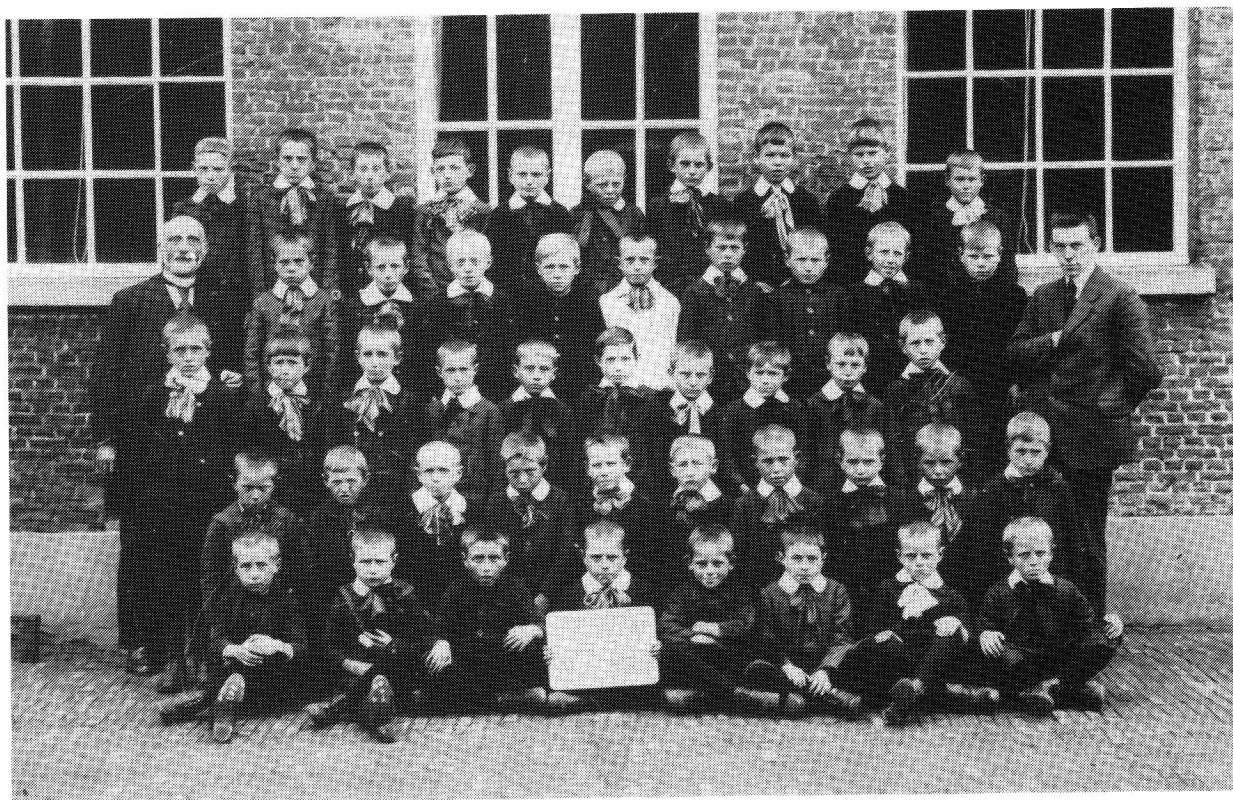

Foto Mevr. Hertogs-Hugens

1e Rij v.l.n.r.: 3. Schrauwen, 4. Geert Besters, 7. Louis Verrest, 8. Ko Jansen. 2e rij: 2. Janus v. Keulen, 4. Dekkers, 8. Frans Hugens*, 10. Goort Hugens*. 3e rij: 2. Toon v.d. Bergh, 3. Corry Jacobs, 4. Bril, 7. Sjef Verbraken*, 8. Frans v.d. Bergh. 4e rij: hoofdonderwijzer Swering, 1. Janus Schrauwen, 5. Louis Jansen*, 7. Huijgens, onderwijzer Baartwijk. 5e rij: 1. Willem v. Hoof, 2. Jappe Schrauwen, 3. Piet Hack, 4. Hendrik Mattheussens, 5. Arie Melsen, 8 en 9 Jan en Janus Buurmans, 10. Michel Melsen.

* vermoedelijk nog in leven.

GETOONDE VOORWERPEN IN TIJDING 1997-2

Blz. 28 bovenste foto

Metrieke korenschaal, messing, (2 deciliter) hoogte 7 cm, dia 6½ cm

Het hier afgebeelde voorwerp is een Amsterdamse of Hollandse graanweegschaal. Een van de twee hoge cilindrische schalen werd gevuld met graan. Een bijbehorend kort houten staafje diende om (bij de schepels en grote graanmaten) de maat op een standaardmanier af te kunnen strijken. De tweede cilindrische schaal diende om bij het wegen, samen met de bijbehorende gewichten, evenwicht te kunnen maken.

Het geheel werd gecompleteerd met een linnen zakje voor de gewichten, het houten afstrijkertje en het balansjukje (evenaartje). Na het wegen werden al deze voorwerpen in een van de cilindrische busjes gedaan en het andere busje paste er mooi als een deksel overheen.

Op die manier was het geheel gemakkelijk mee te nemen door de graankoopman, want het waren vooral deze lieden die hier gebruik van maakten.

Omdat ik dit een metrieke schaal noem, zijn er dus ook voormetrieke schalen. (voor 1820)
De maatcilinders bij de voormetrieke maten kwamen voor in vier afmetingen, nl. 1, ½, ¼ en 1/8 “kop”. Een “kop” was het 32e deel van een schepel, ofwel 8,44 deciliter. (Amsterdams) Bij elke van deze vier cilinders behoorden derhalve andere stelgewichten. Dit waren altijd gewichten met waarden van 60, 40, 20, 10, 5, 4, 3, 2, 1. De vijf grootsten hadden een ronde blokvorm; de vier kleinsten een beetje taps vierkant en plat van vorm. Ze waren altijd van messing.

De gewichten waren in een merkwaardige eenheid uitgedrukt. Bij het wegen kon meteen afgelezen worden hoeveel Amsterdamse ponden een Amsterdamse zak van 3 schepels zou wegen. En dan zijn we bij de kern van de zaak, waarvoor dit weegschaaltje diende. Hiermee werd eigenlijk alleen het soortelijk gewicht van het graan vastgesteld. Was het volgraan (een betere kwaliteit) dan woog zo'n busje zwaarder. Was het lichtgraan (wat vroeger “kiekespik” werd genoemd) dan was het busje ook lichter.

De Amsterdamse zak van vroeger was dus een inhoudsmaat en geen gewichtsmaat zoals in de 20e eeuw.

In 1820, toen het metriek stelsel werd ingevoerd, werd het graangewicht uitgedrukt in kilogrammen per hectoliter. De maten van de korenschalen (de cilindrische busjes) werden nu 1 en ½ Ned. kop. (wat als overgang was 1 en ½ liter) Er kwam nog een Ned. Maatje bij, hetgeen de benaming was voor 1 deciliter. Het afgebeelde voorwerp is voorzien van de benaming “2 Maatje”, hetgeen dus 2 deciliter is.

Omdat er vroeger alleen in de wintermaanden gedorst werd (met vlegel of pinmolen) nadat het graan in hopen te velde gedroogd was en daarna in de schuur nog verder afstierf en droogde, hadden de graankooplieden die de korenschaal gebruikten niet met het vochtgehalte van het graan te maken, want anders zou het wegen weinig nut gehad hebben.

De boer van tegenwoordig zal wel lachen om al die poespas van vroeger. Begin augustus gaat hij naar het veld, wrijft een aantal aren uit, stelt vast dat het dikke tarwe is en dus een goed soortelijk gewicht. Hij weet zo ongeveer al hoeveel hij per ha zal dorsen. Dus voor volgende week de maaidorser besteld. Na een paar weken valt de computer-uitdraai met daarop gewicht, vochtgehalte, enz. door de brievenbus.

Vroeger was dat wel anders. Men moest vele uren handwerk verrichten - landspitten, zaaien, wieden, pikken, binden, hopperen, mennen, vlegelen (dorsen), schoonnen (met de kafslager) - voordat de graankoopman kon komen met zijn graanweegschaaltje. Als hij al moest komen; want tijdens een droge zomer zal er op de hoge zandgronden wel niet veel te halen geweest zijn. Ik hoor het mijn grootvader (Hugo Jansen) nog zeggen: “een gemet koren op één kar (dus met stro en al)”. Dat was dus geen vetpot.

Blz. 28 onderste foto

Botervormen, hout, hoogte 3-8 cm, dia 6-15 cm, 19e -20e eeuw.

Als ik naar deze houten, met ribbels en versieringen gestoken, ronde of rechthoekige bakjes kijk zie ik altijd mijn grootmoeder Sjo van den Bogaart uit de Laagstraat in Ossendrecht zitten in haar blauwe versleten schort, met de melkbus tussen haar knieën en de stamper op de maat van een of ander Vlaams volksliedje (ze kwam uit Wilmaarsdonk) op en neer gaand.

Ze was bezig met boter karnen. Ze had geen houten karnton, zoals die tot in de jaren '30 in beweging werd gebracht door de karnhond die in een houten kooi de tredmolen (zoals bij een rattenkooi) in beweging bracht. Nee het was maar voor eigen gebruik. Dus eenmaal per week

werd een melkbus, die anders diende voor het vervoer van melk naar de fabriek, voorzien van een houten deksel met een gat erin, waardoor de boterstamper op en neer ging. De bus werd voor 1/3 gevuld met melk die al een paar dagen gestaan had om precies zuur genoeg te worden, wat men aan het klonteren van de melk kon zien.

Als manneke van een jaar of zes, zeven mocht ik de stamper ook wel eens bedienen. Na een half uurtje zag je de klontjes boter tussen het houten deksel door komen en het karnen was klaar. De nog natte boter werd van de onderliggende melk afgeschept. Dan ging de natte kluit boter in het ronde houten kneedbakje (dia $\pm$ 15 cm) en met behulp van een houten boterlepel, of houten kneedspaan, werd het vocht eruit gekneed tot er niets meer uit kwam. Van deze kluit, die in de kelder bewaard werd, werd regelmatig de botervloot gevuld.

U zult zeggen wanneer gebruikte men nu deze botervorm? Bij ons kwam die met zon- en feestdagen voor de dag. Vooral bij grotere feesten, zoals geboorte, huwelijk, enz. werd er gebruik van gemaakt. De botervorm werd dan in warm water gelegd, zodat de boter erin goed los liet.

Ik zie ze nog staan, de ronde Brusselse bordjes met gouden bies, met daarop de goudgele goeie boter, prachtig uit de vorm met vogeltjes, koetjes of bloemetjes. Dit alles op de met witlinnen gedekte tafels. Men kwam voor vrienden en bekenden toch goed voor de dag en dat alles door zo'n simpel botervormpje. Het was toen ook al net als nu: de verpakking moest het hem doen. Daags na het karnritueel was het voor mij feest; dan aten we nl. altijd karnmelksepap met stroop.

Blz. 29 bovenste foto

Hoedenoprekker, hout, hoogte 35 cm, dia 15 cm.

Tot 1945 had men in elke stad, en ook op de dorpjes, nog enkele kleermakers, maar evenzo zag men hier en daar een uithangbord (hoge hoed) dat er op duidde, dat hier een hoedenmaker of -maakster zijn of haar beroep uitoefende.

In Hoogerheide kon men tot eind jaren '70 terecht bij Jo Maas in de Raadhuisstraat. Naast de verschillende naalden, elzen, viltband, enz. had de hoedenma(a)ker/ster een groot aantal houten mallen. Deze mallen waren door de timmerman in verschillende modellen gedraaid. Hoog, laag, met brede rand, zonder rand, allemaal modellen waarmee de hoedenma(a)ker/ster, al naar gelang de vraag of mode, zijn/haar hoge heren- of modieuze dameshoedjes de vorm gaf die gewenst was.

Was nu de nieuwe hoed door een flinke regenbui gekrompen, of door te lekker eten het hoofd wat dikker geworden, dan kwam de hoedenoprekker van pas. De hoed werd dan over dit apparaat geschoven. Het bestond uit twee helften en door het draaien aan de wartel werd de hoed opgerekt. Een paar dagen strak laten staan en vader kon op stap; het ebbenhouten wandelstokje bij de hand, de hoge zijde op, zijn dasje goed, wie deed hem wat!

Blz. 29 onderste foto

Hengsel- of lollepot, aardewerk, laat 19e eeuw, hoogte 21 cm, dia 18 cm.

Eigenlijk is dit een verzamelnaam voor potten met een aardewerk hengsel, die naar gelang de vorm waarschijnlijk voor verschillende doeleinden gebruikt werden.

Heeft zo'n potje geen gaatjes in de bodem of is hij van boven rond, dan denk ik dat de pot als kookpot gebruikt zou kunnen zijn. In Midden-Europa moet zo'n pot gebruikt zijn als etensdrager, waarin de boerin warm eten naar het land bracht, naar hen die daar werkten. Dan noemt men het een hengseltest.

In de 16e en 17e eeuw was de lollepot voorzien van gaatjes in de bodem en had dikwijls drie pootjes. En dan komen we bij de functie waar zo'n pot eigenlijk voor diende, nl. als vuurdrager. Vuurdrager zult u zeggen?

Nee, toen had men nog geen computertje aan de muur, die een half uur voor het opstaan de kachel (CV) deed aanslaan om het huis wat behaaglijker te maken. Men had zelfs geen lucifers of zwavelstokken. Als men wat rijker was, zal men waarschijnlijk een tondeldoos of tankpot gehad hebben maar het geklungel met die vuursteen op het ijzer als de lont (tondel) wat taai (nat) was, was ook niet alles.

's Avonds voor het slapen gaan werden nog een paar brokken turf op het vuur gelegd; de vuurblok er overheen om het vuur smeulende te houden en dan maar hopen dat er 's morgens nog wat leven in zat. Zoniet, dan kwam de lollepot van pas. Hopend dat het vuur bij de burens nog smeulde, werd met behulp van een smeedijzeren vuurlepel een paar scheppen brandende turf in de pot gedaan en thuis op de stookplaats gelegd. Een paar blokken turf eromheen, nog eens flink blazen door de blaaspijp en de vlam zat erin. Voordat moeder de vrouw de kookpot met boekwijtpap warm had waren we toch wel een "halfschof weier".

Onze laatnegentiende-eeuwse lollepot met gaatjes in de bovenrand kan natuurlijk gediend hebben als vuurdrager, maar toch moet men hem meer zien als vuurkomfoor. De gaatjes in de bovenrand deden de warmte goed verspreiden. Ze werden in onverwarmde vertrekken geplaatst om de handen aan te warmen. Misschien ook wel op de grond of onder de lange rokken voor verwarming van de onderste ledematen. Of ze in combinatie met een stoof gebruikt werden weet ik niet, maar ik denk van niet vanwege de hoogte.

In het begin van deze eeuw werden honderden vuurcomforen, maar dan van het type vuurkomfoor waar pannen op gezet konden worden, gemaakt voor de bloemkoolteelt in Noord-Holland, maar of onze lollepot daar ooit voor gebruikt is heb ik nooit gehoord.

Waar werden de Bergse vuurcomforen in de bloemkoolteelt dan gebruikt zult u zich afvragen? Bij nachtvorst in het voorjaar werden, over het gehele bloemkoolveld verspreid, honderden vuurcomforen gevuld met brandende cokes of kolen gezet, die de temperatuur boven nul moesten houden, om te voorkomen dat de planten zouden bevriezen. Een gevolg hiervan is dat er van dit type, na 100 jaar, er nog zo veel voor de dag komen.

Van het afgebeelde type is wel bekend, dat deze in de eerste decennia van deze eeuw door de soldaten in de slecht verwarmde kazernes gebruikt werden om het een beetje behaaglijk te hebben. Maar je ziet weinig gave hengselpotten. Dit komt ook omdat zo'n hengel de pot heel breekbaar maakt. Hij hoeft maar om te vallen en hij is kapot.

In het Rijksmuseum in Amsterdam hangt een schilderij van de 18e eeuwse schilder Jan Horemans II, met daarop o.a. een vrolijk gezelschap (beetje dronken), waarvan een van de "heren" de lollepot (vuurpot) onder mevrouw haar rokken probeert te krijgen. Misschien om haar wat op te warmen of lollig te krijgen, wat toch een leuke verklaring zou zijn voor het woord lollepot.

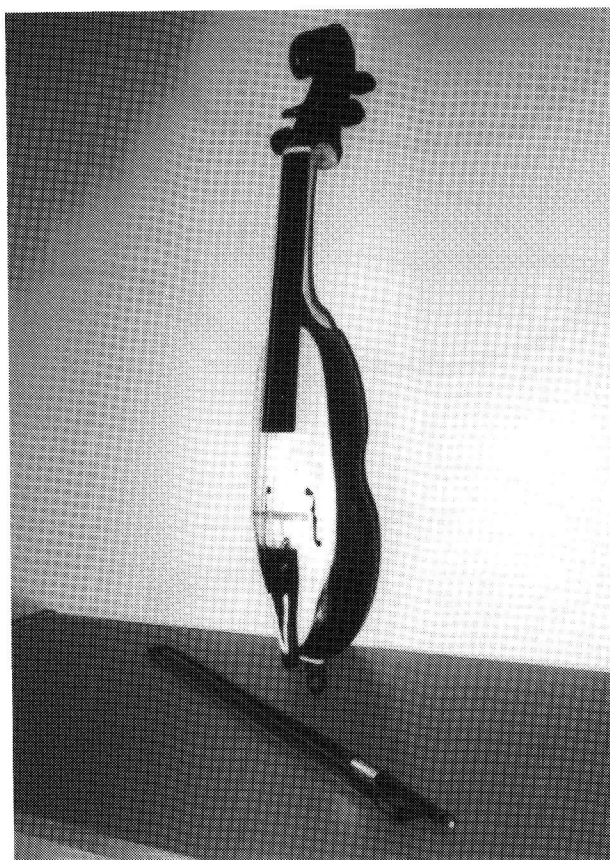
Klompviool....

voor de gevorderde knutselaar

(Bij het beschrijven van de klompviool noem ik u voor het gemak van schrijven en bouwen even "je", als u het goed vindt.)

Er is altijd al een verschil geweest tussen dure, door vaklieden gebouwde muziekinstrumenten, en de muziekinstrumenten die de minder welgestelden zich konden veroorloven. In beide gevallen was er de behoefte om te musiceren en met een variatie op het spreekwoord: "Wie niet sterk is, moet slim zijn", zouden we kunnen zeggen: "Wie geen rijkard is, moet creatief zijn". Vanuit deze stelling zijn er in de loop der eeuwen tal van simpel gebouwde muziekinstrumenten in gebruik gekomen. In de Tijding van 1984-1 heb ik eerder al eens de hommel beschreven. Een eenvoudig citerachtig tokkel- en slag instrument. Na veertien jaar, hier het volgende instrument.

De klompviool was in eerste instantie echt een bedelinstrument. Samen met b.v. rommelpot, koehoornfluit en bombas, was het een geliefd instrument om met dagen als Sint Maarten, Kerst, Oud en Nieuw, Drie Koningen en Vastenavond langs de deuren te gaan. Door zijn bruikbaarheid verscheen het instrument later ook in volksorkestjes en menig professioneel strijker begon zijn loopbaan op een klomp. Ook in onze streek werd vroeger op de klompviool gespeeld. Van een oude dame hoorde ik een aantal jaren geleden vertellen, dat er in Bergen twee mannen langs de deur kwamen, waarvan de één op zijn vingers floot en de andere op een klompviool speelde. Voor die inspanning wilden ze graag wat centen vangen. Mocht iemand van u nog meer over het gebruik van de klompviool in onze streek weten dan hou ik me voor die informatie aanbevelen.

Het bouwen van...

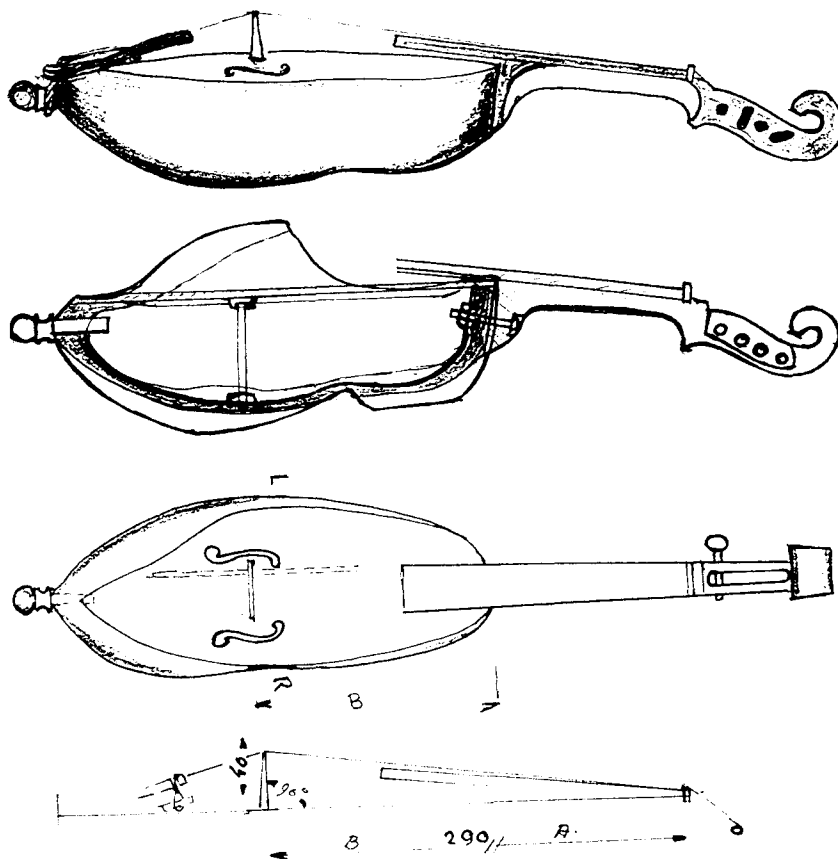
Voor de klompviool gebruik je een grote (versleten) klomp. Maakt niet uit of het een linker of een rechter klomp is. Laten we voor het gemak even van een rechts exemplaar uitgaan.

Je zaagt er de kap af, zo recht mogelijk, want de kap kun je gebruiken om er de snarenhouder van te maken; hij is door de klompenmaker al gevormd. De klomp ga je met een guts of ander gereedschap zo je wilt, zo dun mogelijk uit hollen, zodat slechts dunne wanden blijven staan. Ook de bodem wordt zo dun mogelijk gemaakt. Alleen aan de hiel laat je voorlopig al het materiaal staan, omdat daar de steel aan wordt bevestigd. Ook aan de neus heb je nog wat extra materiaal nodig om de snarenhouderpen in te bevestigen. Het bovenblad maak je van kwartiers-gezaagd vurenhout van hoge kwaliteit. De einddiktemaat hiervan is 3,5 mm.

Soms kom je zomaar een mooi stukje tegen in een balk of plank, soms zul je er naar moeten gaan zoeken in de houthandel.

Hoe ziet kwartiers-gezaagd hout er uit? De nerflijnen van het hout lopen mooi recht en evenwijdig aan elkaar. Het gemakkelijkst kom je er aan als je naar een vakman gaat en vraagt of hij dat voor je wil zagen en schaven. Ben je toevallig zelf die vakman, dan is dit alles geen probleem.

Verder moet er nog een steel en toets gemaakt worden. Op de hiernavolgende tekeningen zie je wat er met deze benamingen wordt bedoeld.

Voor de steel is een stukje esdoorn uitermate geschikt, maar elk stukje hout dat niet te zwaar en toch sterk is, is perfect. Van dezelfde houtsoort maken we ook de kam. Voor de toets gebruik je een stukje hardhout, liefst van een donkere kleur, palissander, ebben, wengé o.i.d. Van deze houtsoort kun je ook de sleutels of stempennen maken.

Je kunt mijns inziens het best te werk gaan als je twee hoofdonderdelen gescheiden ziet, die je aan elkaar moet bevestigen.

Op de eerste plaats is daar de klankkast en op de tweede plaats de steel. Dan is er verder nog de opbouw: snarenhouderpen, snarenhouder, kam, brug, en stemsleutels snaren en event. één of meerdere fijnstemmers.

Allereerst een voor het maken van de klankkast onontbeerlijk hulpmiddel. Een schuurplank. Lijm op een strook spaanplaat een strook schuurpapier (breedte 12 cm). Dit doe je met kontaktlijm. Deze plaat bevestig je op je werktafel. Nu neem je je klomp met de opening naar beneden en haal die over de schuurplaat, daarbij een rondende vorm makende. Alles doe je "±, ongeveer, zoals het je het beste uitkomt." Niets is eigenlijk geheel absoluut. Als je één klompviool gebouwd hebt weet je al wat je de volgende keer anders zult doen. In de dwarsdoorsnee-tekening zie je hoe rond je moet schuren. Als alle kanten raken, is de klomp goed.

De klankbodem, dat is het bovenblad van je klankkast, moet ook rond gebogen worden. Dat doe je door het plankje een uurtje in water te leggen, en het daarna over een rond voorwerp te spannen. Het best doe je dat door een klein plaatje dun triplex -er overheen- mee te buigen. Met een riem o.i.d. zet je het geheel vast tot het plankje na één of twee dagen goed droog is. In die tussentijd kun je aan de steel werken.

Teken op het blokje esdoorn de steel af. Vóór je aan de vorm begint, kun je het best alvast het boorwerk doen. Te beginnen met de stemsleutelgaten. Gebruik hiervoor een boor van 7 mm. Dan, met een boor van 18 mm, boor je het gat voor de krul en een aantal gaten voor het spangat. Met een decoupeer- of lintzaag (en wie spierballen heeft en geduld, event. de figuurzaag) zaag je de bovenste vormlijn uit van de steel

Met een scherp beiteltje steek je dan het spangat uit, glad en op maat. Je zult wat moeten gutsen en schrapen, om de bodem van het gat vlak te maken maar, met enige inspanning lukt dat wel. Daarna kun je verder, de buitenkant van de steel afwerken. Raspen, vijlen en schuren, tot de vorm naar je zin is en er geen krasje meer op zit. Ook de sleutelgaten kunnen al op maat geruimd worden.

Gezien vanaf de klomp naar de steel toe zit de eerste sleutel van links naar rechts. Verder om en om. Nu moeten we de verbinding tussen klomp en steel gaan maken. We zorgen op de eerste plaats dat de hoek juist is en de steel precies volgens de hartlijn loopt. Wie een lijmpistool heeft kan dan de steel vast lijmen aan de klomp. Ook met twee kleine druppeltjes houtlijm kan de steel er op gelijmd worden, maar dan moet je weer wachten totdat de lijm droog is. Is deze (voorlopige) verlijming een feit, dan kunnen we het gat voor de bevestigingsbout boren. Doe dit met een boor van 6 mm. Met een lange tapbout van 6 mm en een moertje zet je dan de steel vast. Het is de bedoeling dat het moertje op zijn plaats blijft zitten. Om dat te bereiken sla je wat spijkertjes om het moertje in het hout en soldeer dan de spijkertjes aan het moertje (de bout niet vast solderen!!!!). Als je nu de bout weer los draait, blijft het moertje precies op de goede plek zitten. Breek nu de steel los van de klomp. (Daarom het lijmpistool: mits zuinig gebruikt, is die verbinding net zwak genoeg om weer te verbreken). In het boutgat van de steel moet nog ruimte geboord worden om de kop van de bout in te laten vallen en in de boutkop zelf moet misschien een schroevendraaiergleuf gezaagd worden.

Wie zelf niet de stem-sleutels kan maken, kan ze door iemand anders laten draaien (vijf stuks), of gewoon echte sleutels in de handel kopen (Ik zou dat laatste persoonlijk nooit doen).

Met een tapse ruimer kun je de sleutelgaten ruimen. (Maar als je een afgebroken uiteinde van een rond vijltje -rattenstaartje- links lopend in de boormachine zet, heb je ook al een tamelijk goed stukje gereedschap om te ruimen) Probeer het eerst even uit in een ander stukje hout!

Voor de maten van de sleutelpennen kun je je het best laten leiden door de maten van je ruimer. Boor in de pennen, waar de snaren door lopen, een gaatje van 1 mm. (zie tekening)

Nu weer terug naar het bovenblad, dat op de mal droog geworden is. Met een stukje karton van b.v. een schoendoos maak je een aftekenmal door het karton over de klomp te spannen en langs de onderkant af te tekenen. Snij deze vorm uit en plak hem met tape op de klomp. Nu kun je op deze mal de plaats van de kam aftekenen. Vlak achter het rechtse pootje van de kam boor je met een lang boortje van 5 mm een gaatje door dit punt en verder in dezelfde stand, door de bodem van de klankkast. Hier komt straks de schroefstapel. (ons geheim van de smid).

We kunnen nu de mal weer los maken en gebruiken om het bovenblad af te tekenen. We leggen de mal op het bovenblad, dat we inmiddels van zijn boeien hebben verlost. Neem de vorm over op het hout en teken de klankgaten af. Vervolgens boren en zagen we deze vormen uit. We gebruiken hiervoor een gelijkmatig generfd stukje vurenhout.

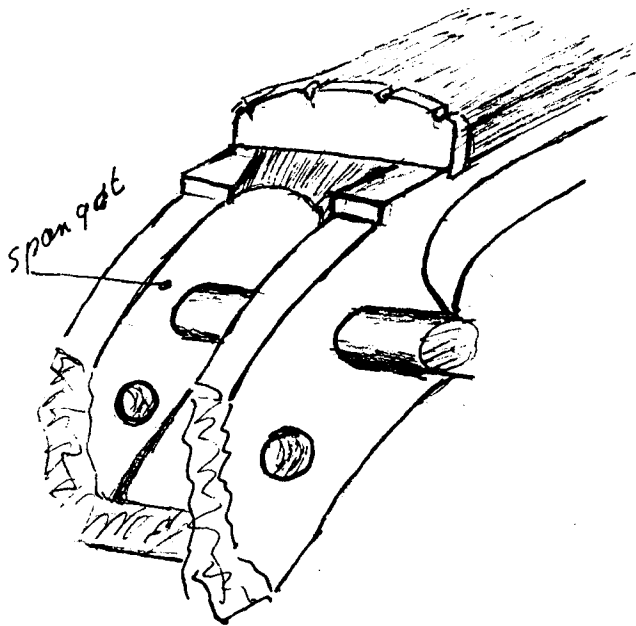
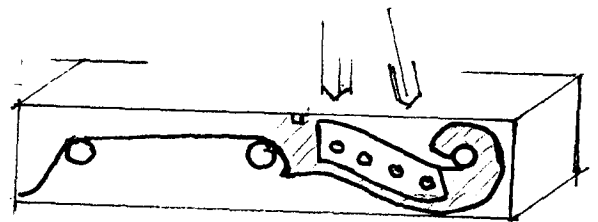
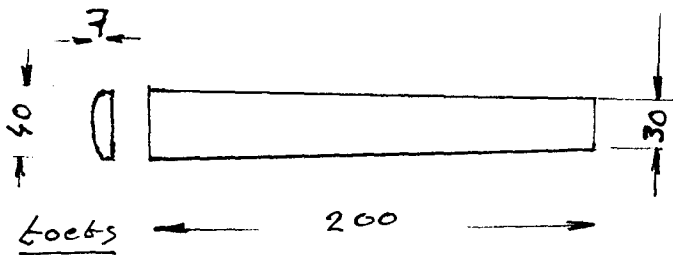
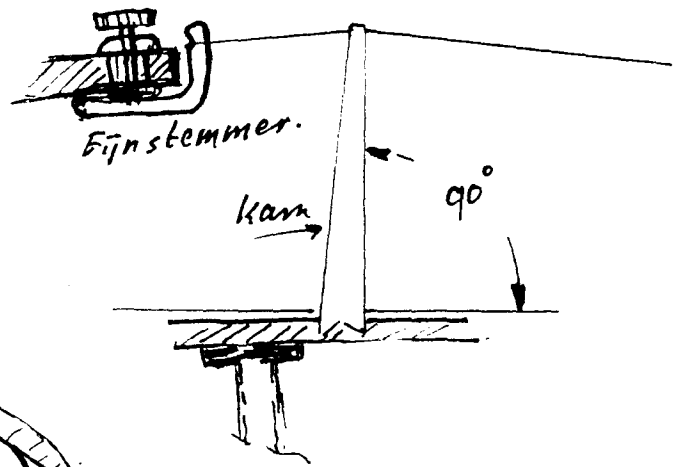
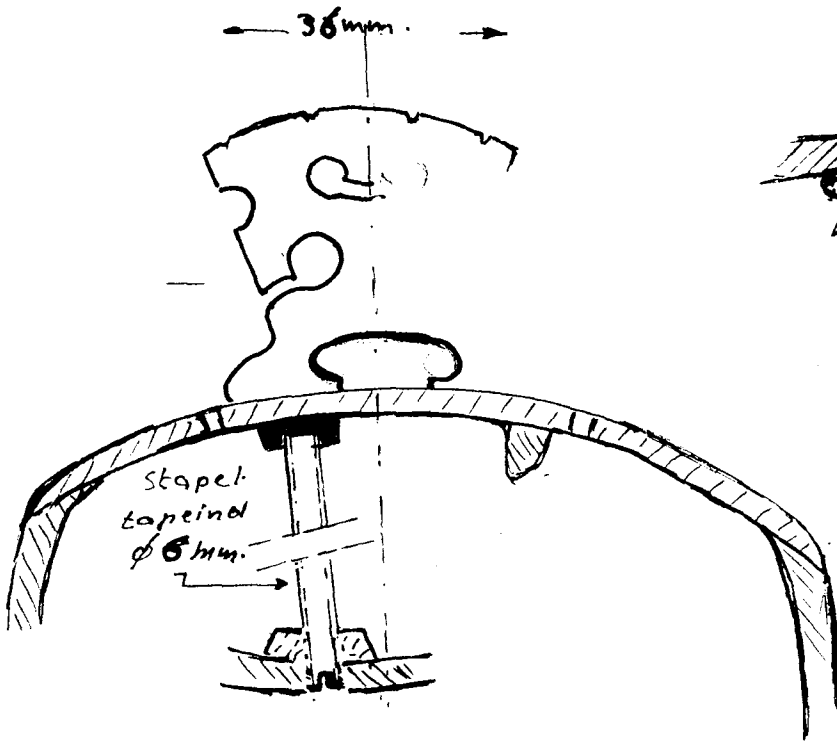
Er moet ook nog een zangbalkje gelijmd worden aan de onderkant van het bovenblad. De plaats voor dit balkje is: in de lengterichting van het hout, onder de poot van de kam, aan de kant waar de dikste snaar komt te zitten. (de linker kant dus). De maat voor zo'n balkje is 5 x 15 mm doorsnee, als we het met de smalle kant op het bovenblad lijmen. Als het verlijmd is maken we de vorm van het zangbalkje pas af.

Vóór we gaan lijmen ronden we het balkje in de lengterichting (zoals de tekening laat zien) en zetten de verlijming onder druk met drie klemmetjes. Eén in het midden en verder aan elk uiteinde één. Na droging zagen we de buitenvorm uit. Geef het zangbalkje ruim de tijd om te drogen. Als je de klemmen eraf haalt zul je zien dat je bovenblad nu ook in de lengterichting licht gebogen is.

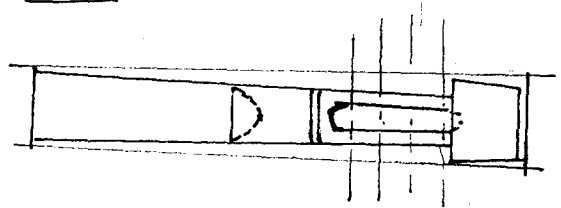
De buitenvorm van het bovenblad kan nu gezaagd worden. We houden het bovenblad nog een paar mm. te groot. Als we klaar zijn met zagen, schuren we de scherpe randjes een beetje rond. Op de plaats waar de stapel onder het blad komt, lijmen we een klein stukje hardhout van 10 x 10 mm dik 5 mm, waar we in het midden een klein kuiltje in geboord hebben van ± 2 mm diep. Geef dit stukje hardhout op de plaats van verlijming de ronding mee van het bovenblad.

In de zool van de klomp boorden we eerder al het gaatje van 5 mm rond, haaks onder deze plaats. Met een draadtapje van 6 mm tappen we schroefdraad in dat gat. Als je geen draadtapjes van de goede maat hebt, kun je met een moertje hetzelfde systeem toepassen als bij de steelbevestiging. Dan moet je gaatje in de klomp dus ook 6mm zijn.

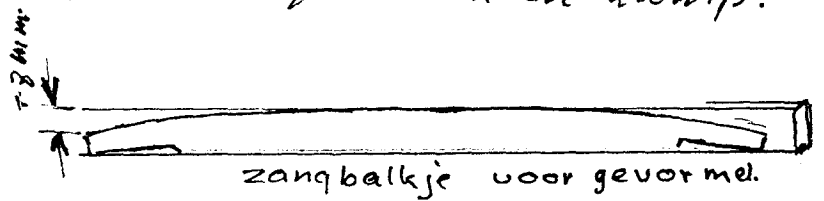
Het bovenblad kan nu gelijmd worden. We gaan daarbij als volgt te werk. Inlijmen met witte houtlijm, leg dan het bovenblad op zijn plaats en sla het bij de neus en op het eind met een pieplein spijkertje vast. Als je het spijkertje er later uit wilt halen, leg dan op het bovenblad een stukje board of triplex van een vierkante centimeter en sla dat met het bovenblad samen vast. Later als alles weer droog is, kun je dan met een tang, het spijkertje eruit trekken. Met sterke schilderstape trekken we het bovenblad nu tegen de klomp. Steeds tegenoverliggende kanten aantrekken. Als je de kantjes van het bovenblad niet zou hebben afgerond, zouden je stukjes tape afscheuren. Dat kan nu nog wel eens gebeuren, maar niet zo vaak. Niet zuinig zijn met je rolletje, want er is veel kracht nodig om alles tegen elkaar te houden.

steel

deze maat is afhankelijk v.d. lengte van de klomp.

Zo; dat kan nu ook weer drogen. De toets zal geen problemen geven. In de breedte moet hij enigszins rond lopen, waarbij je de linkerkant iets hoger laat. Dit is voor de bereikbaarheid van de strijkstok. Let er wel op, dat hij mooi recht is in de lengte-richting en heel mooi glad. De stemsleutels kun je ook via het tekeningetje maken. Als je een van de vijf pennen niet afplat dan kun je die gebruiken als snarenhouderpen, maar natuurlijk kun je die ook een aparte vorm geven. De tekening laat dat zien.

Van een stukje soepbeen maak je het bruggetje. In de steel maak je een groefje van 1 mm diep waar het bruggetje straks wordt ingelijmd. Zaag met een juniorzaagje vier groefjes voor de snaren in de brug, zodanig dat de snaren de toets net niet raken. Bij de snarenhouder is het zaak, dat de maten van de snaarbevestigingsgaatjes secuur worden overgenomen.

Met een koord, dat tevoren aan de onderkant wordt geknoopt, maak je later de snarenhouder vast aan de pen. Maak eerst een proefkam, zodat je de goede hoogte hebt. Daarna kun je de definitieve vorm maken. Met een boor en figuurzaag redt je dat wel.

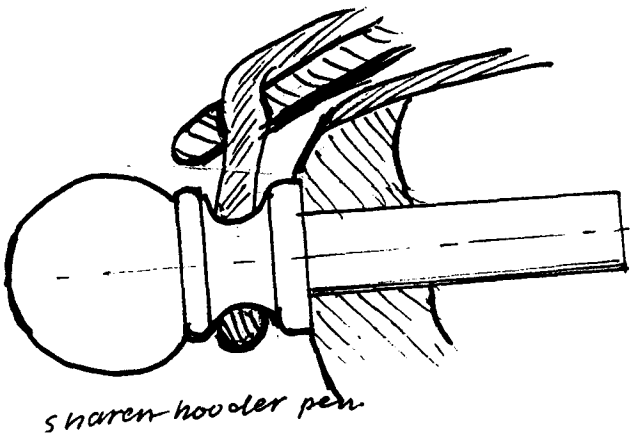
Om de onderkant goed pas op het bovenblad te laten sluiten, kun je als volgt te werk gaan. Leg een stukje fijn schuurpapier over het bovenblad en haal daar rechtstandig de kam overheen, totdat hij geheel past. Van links naar rechts maken we met een mes een groefje in de onderkant van de kam (de tekening laat dat zien).

Als al je onderdelen klaar, zijn ga je alles beitsen en vernissen. (behalve de kam en de pennen) Het bovenblad van je viool doe je eerst met celluloselak precies tot aan het randje van de klomp. Ook het gedeelte van de steel dat wit moet blijven, de onderkant, (zie tekening) doe je eerst met deze lak.

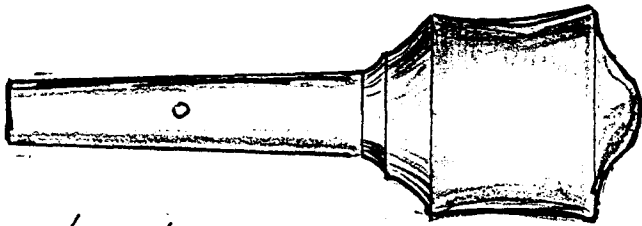
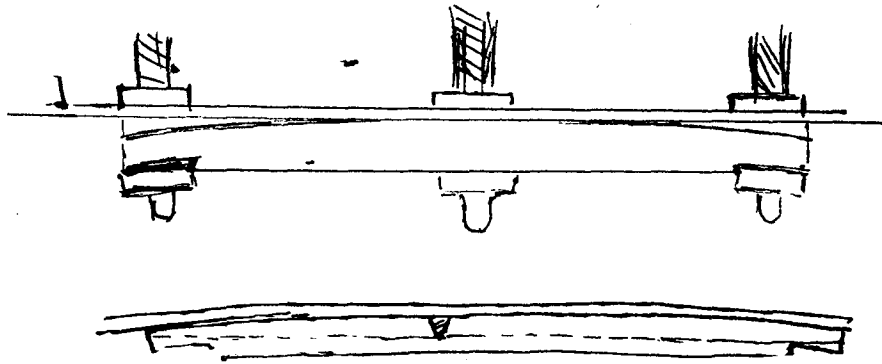
Om op de steel een goede afscheiding te verkrijgen snij je met de punt van een scherp mes deze lijn even voor. Vervolgens loop je deze lijn met een scherp hard potlood nog eens na. Tot deze lijn lak je de steel. Als je nu gaat beitsen zal de beits niet op de gelakte plaatsen hechten. Je kunt ze dan met een doekje gemakkelijk schoon maken. Als alles gebeitst en droog is kan er gevernist worden. Dat kan met dezelfde lak gebeuren. De delen kunnen nu worden samengevoegd.

Voor de snaren koop je een set mandoline-snaren. Dan heb je gelijk een reserveset snaren. Mandolinesnaren zijn niet zo duur en geven een goede klank op de klompviool. Plaats de pennen op hun plaatsen in de steel. Hang de snarenhouder met het lusje aan de pen. Als je in de winkel fijnstemmer(s) koopt, laat dan gelijk uitleggen hoe die bevestigd moeten worden en hoe hier de snaar aan vast zit. Je hoeft echter geen genie te zijn om dit zelf uit te kunnen vinden.

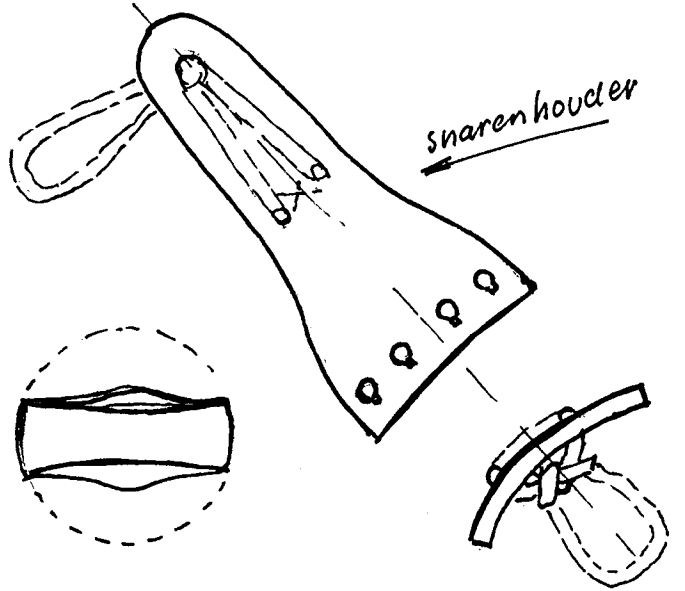
De snaren maak je dus vast aan de snaarhouder. Daarna door het gaatje in de sleutel ongeveer 10 mm. Buig dat uiteinde om naar links of rechts en draai de sleutel zo, dat de rest van de snaar over dat omgebogen eindje zit. Zo draaien dat de snaar boven, over de pen loopt en niet onderdoor. Als alle snaren een beetje gespannen staan, schuiven we de kam onder de snaren. Aan het gedrag van de snarenhouder zul je wel zien dat je alle snaren gelijk-op moet spannen. Nu nog even stemmen. De dunste snaar op E de tweede op A de derde op D en de dikste op G. Voor een paar tientjes kun je in de winkel een goedkoop Chinees strijkstokje kopen. Maar je kunt er ook een maken.

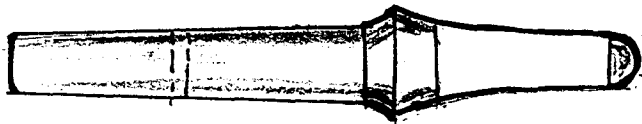
snarenhouder pen

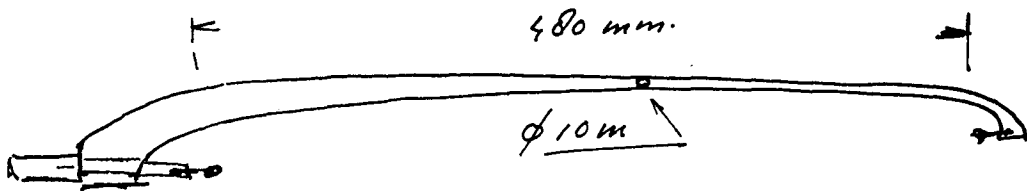
stem sleutel

snarenhouder

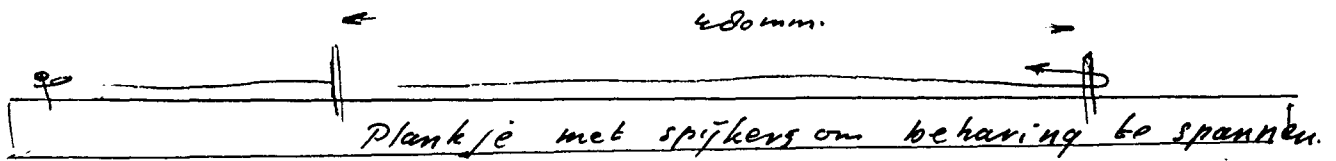

$\phi 1 \text{ mm.}$

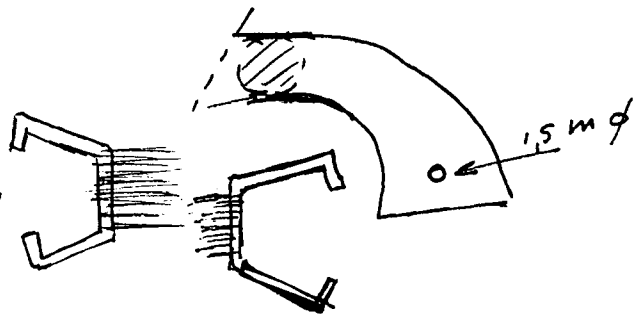
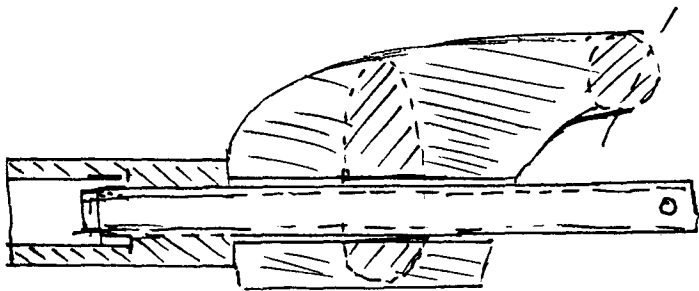
480 mm.

$\phi 10 \text{ mm}$

480 mm.

Plankje met spijkers om beharing te spannen.

1,5 mm ϕ

Als je niet speelt, dan de strikstok afspannen!

En dan het geheim van de smid. (een geheim dat overigens iedereen mag weten!)

Als je al zo ver bent dat je muziek gaat maken, kun je met een schroevendraaiertje de schroefstapel wat meer of minder druk geven onder de kam. Experimenteel kun je de klank hiermee beïnvloeden. Draai nooit zover door, dat je de zaak kapot maakt. Tot zover bekend, ben ik de uitvinder van deze schroefstapel en konden vroeger met vaste stapels, maar drie van de vier snaren goed gesteld worden. Vooral de E snaar vertoonde dan teveel "wolf" in zijn klank. Het gebruik van de schroefstapel heeft inmiddels al veel navolging gevonden.

De strijkstok

Koop hiervoor in een hengelsportzaak een rolletje nylondraad van 0,2 mm.

Sla op een balkje twee spijkers van 4 of 5 mm dik op een afstand van 480 mm van elkaar. Laat ze ± 30 mm boven het hout uitsteken en zaag daarna de kop af. Maak de plaats waar de kop afgezaagd is glad.

Op een afstand van 20 cm sla je ook een spijker om je draad even aan vast te maken.

Nu ga je de beharing van de strijkstok maken. Windt de draad om de spijkers. Als je een breedte van ± 10 mm hebt bereikt, knoop je de uiteinden aan elkaar. Voorzichtig! Trek je werkstuk niet kapot, want dan kun je opnieuw beginnen. Laat dit maar even staan.

We maken eerst twee beugeltjes van stevige staaldraad. Ik pakte daar zelf wel gordijnhaken voor die ik eerst recht sloeg. Op de plaats waar deze beugeltjes in de strijkstok bevestigd moeten worden, laten we ze nog even open.

Nu nog de stok zelf. Van een stevig stukje hardhout maken we de vorm als op de tekening. In een draadeindje van 6 mm boren we een gaatje van 1,5 mm, waar straks het beugeltje in gaat. We moeten ook een spanmoer maken. In een stukje vierkant messing (zie tekening) boren we in de lengte een gat van 5 mm. Tot op 10 mm in de lengte na, boren we dit gat nog eens op met een boor van 7 mm. Tap er schroefdraad in met een tap 6 mm. Nu kan de stok in elkaar. We haken hiervoor een beugeltje door de "behousing" en knijpen dit dicht in het gaatje aan het uiteinde van de stok. Met het andere beugeltje doen we hetzelfde, maar dat knijpen we dicht in het draadeindje. Door nu de spanmoer aan te draaien, komt de beharing los van de spijkers en is je strijkstok klaar. Om de spanmoer aan te draaien moet je wel altijd het beugeltje vast houden, zodat de beharing niet gaat torsen. De beharing moet nog geharst worden. De hars, speciaal voor strijkstokken, is ook in de muziekhandel te koop.

De klompviool houden we tijdens het spelen niet onder de kin. Maar we drukken de knop onder de oksel

Even de burens waarschuwen en dan moet je maar eens gaan proberen of er muziek uitkomt. Sukses!!

Frans Nefs, Kalmanstraat 17, 4614 VL Bergen op Zoom. Tel.: 0164 - 234 996.

N.B: Het enigste verschil van het bouwen met een linker klomp, is dat je de steel aan de neus moet bevestigen. De vorm vind ik persoonlijk niet zo fraai. En het vraagt wat aanpassingen aan de bouwbeschrijving van de omschreven rechterklomp. De plaats van bevestiging van de steel, heeft te maken met de bereikbaarheid van de strijkstok op de snaren.. Als je de tekening goed bekijkt zal dat duidelijk zijn.

GENEALOGISCHE KRONIEK

door M. Moors

Het is de redactie van "Tijding" bekend, dat bij veel leden van onze heemkundekring niet alleen belangstelling bestaat voor de streekgeschiedenis in het algemeen, maar dat velen ook geïnteresseerd zijn in de verrichtingen van zijn of haar persoonlijke voorouders. Ze zoeken antwoorden op vragen als: wie waren mijn voorouders, waar kwamen zij vandaan, wat deden zij voor hun beroep en waar woonden zij?

Om dit te weten te komen is genealogisch onderzoek nodig.

Het is om deze reden dat de redactie de, door ons zeer gewaardeerde, medewerking heeft gevraagd van de heer M. Moors. Iemand die reeds jarenlang genealogisch onderzoek doet en dientengevolge de beschikking heeft over een groot aantal, bijna kant en klare stambomen van families uit onze Zuidwesthoek.

Omdat alle facetten van heemkunde in "Tijding" hun plaats moeten kunnen krijgen, is besloten om de genealogische bijdrage te beperken tot het publiceren van enkele, willekeurig gekozen, stambomen per keer. Let wel: geen volledige zogenaamde kwartierstaten, (deze bevatten namen van alle voorouders, ook van de moeders) maar een weergave van een stamboom in directe lijn. Ze zijn door ons bedoeld als een leidraad voor eventueel verder onderzoek. Mocht u nadere belangstelling hebben voor b.v. een onderzoek naar uw familie, neem dan eventueel contact op met de voorzitter of secretaris van de werkgroep Genealogie, die elders in deze kroniek vermeld staan.

Bronnen:

- Doop-, trouw- en begraafboeken van vóór 1811.
- Geboorte-, Huwelijks- en Overlijdensregisters Burgerlijke Stand vanaf ± 1811.
- Bevolkingsregisters vanaf ± 1830.
- Streekarchieven Zevenbergen, Etten-Leur, Prinsenbeek, Oosterhout, Heusden, Eindhoven.
- Gemeente-archieven Bergen op Zoom, Roosendaal, Breda, Rucphen, Tilburg, s-Hertogenbosch, Rotterdam, 's-Gravenhage.
- Gemeente-archieven Antwerpen, Essen, Kalmthout, Wuustwezel.
- Rijks-archieven 's-Hertogenbosch, Middelburg, 's-Gravenhage.
- Rijks-archieven Antwerpen, Gent.
- Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage.
- Frans Buijssen, "Familiestambomen 1660-1800".
- Nederlands Repertorium van Familienamen, Meertens Instituut voor Dialectologie, Amsterdam.
- Verzameling bidprentjes van het Wilhelmiënmuseum, Huijbergen.

DE JONG

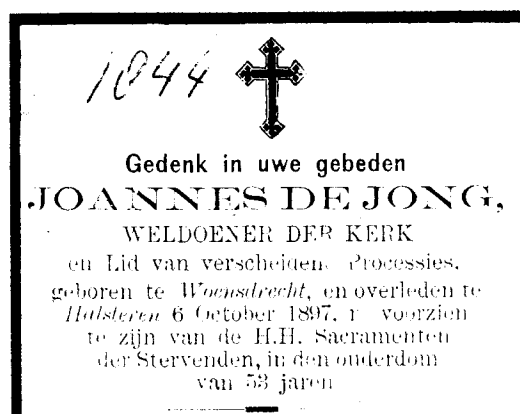
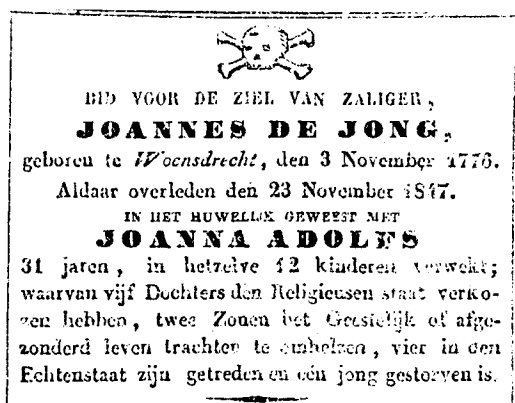
Jacobus geb. Zevenbergen, overleden 7-6-1720 Halsteren-Noordgeest,
huwde **Joanna Melsen Schoutens**, geb. 29-2-1674, Halsteren, overl. 14-3-1720
Halsteren-Noordgeest, dochter van Melchior en Elisabeth Marinisse.

- zoon **Melchioris**,

geb. 15-11-1718 Halsteren-Noordgeest, overl. 7-1-1782 Halsteren,
huwde 21-6-1744 Halsteren-Noordgeest, **Petronella de Beir**, geb. 24-7-1725
Halsteren, dochter van Jacobus en Adriana Cornelisse-Heijboer.

-zoon **Jacobus**, geb. 23-11-1752 Halsteren-Noordgeest,
huwde 4-2-1776 (protestant) Halsteren, **Joanna Maria Neijse**, geb. 2-10-1739
Woensdrecht, overl. 6-12-1823 Woensdrecht, dochter van Joannes Neijse en
Maria Neelen. Zij was eerder gehuwd met Jacobus Brooijmans. Deze was
weer eerder gehuwd geweest met Margaretha van Campen.

-zoon **Joannes**, geb. 26-10-1776 Woensdrecht, overl. 23-11-1847 Woensdrecht,
landbouwer,
huwde 1809 **Joanna Adolfs**, geb. 1787 Hoevenen (B), overl. 4-4-1840
Woensdrecht, 53 jaar, landbouwster, dochter van Petrus Joannes Adolfs en
Theresia Hermans.
Kinderen: Anna Theresia *1810, Maria Catharina *1812, Antonius *1814,
Magdalena *1816, Jacobus *1817, Adrianus *1818, Maria Josepha *1819,
Johanna Catharina *1821, Hendricus *1822, Cornelius *1823, Petronella
*1824 en Sophia Cornelia *1826.

-zoon **Antonius**, geb. 22-5-1814 Woensdrecht, overl. 22-10-1868 Woensdrecht, 54 jaar,
landbouwer, bierbrouwer,
huwde 27-4-1838 Woensdrecht, **Adriana de Jong**, geb. 22-4-1818 Woensdrecht,
overl. 21-11-1907 Woensdrecht, 89 jaar, landbouwster, herbergierster,
dochter van Jacobus de Jong, geb. Woensdrecht, landbouwer en M.E.
Koekhoven, geb. Woensdrecht, landbouwster.
Kinderen: Maria Elisabeth *1839, Jacobus *1840, Petronella *1842,
Johannes *1844, Johanna Sophia *1846, Henricus Hilarius *1848, Petrus
Johannes *1850, Adrianus *1853, Cornelius Franciscus *1856 en Magdalena
*1859.

- zoon **Jacobus**, geb. 18-12-1840 Woensdrecht, overl. 18-4-1919 Woensdrecht, 78 jaar, landbouwer, bakker, bierbrouwer, winkelier,
 huwde 27-6-1869 Woensdrecht, **Maria Catharina Marcus**, geb. 13-2-1841 Woensdrecht, huisnr. A23, overl. 16-7-1909 Woensdrecht, 68 jaar, dochter van Jacobus Marcus, geb. Woensdrecht, bakker, en A.C. Leemans, geb. Beirendrecht (B).
Kinderen: Petrus Antonius *1871, Emile Josephus *1872, Antonius Johannes *1873, Petrus Ludovicus *1876, Anna Cornelia *1878 en Constantinus Johannes *1881.
- zoon **Petrus Ludovicus**,
 geb. 30-3-1876 Woensdrecht, huisnr. A45, landbouwer, bierbrouwer, voerman,
 huwde 26-5-1909 Ossendrecht, **Rosalia Catharina van den Eijnden**, geb. 2-8-1877 Ossendrecht, huisnr. A52, dochter van Jacobus Cornelis van den Eijnden, geb. Ossendrecht, landbouwer, smid en I.P.C. Jacobs geb. Ossendrecht.
Kinderen: Maria Rosalia Louisa Isabella *1910, Charles Jacobus Antonius Ludovicus *1910, Emile Joseph Louise *1912, Jan-Baptist Ludovicus *1913, Augustina Maria Cornelia *1915, Constantinus Isidorus Ludovicus *1917, Louisa Cornelia *1918 en Mathilda Isidora Rosalie *1921.
- zoon **Charles Jacobus Antonius Ludovicus**,
 geb. 27-1-1910 Woensdrecht,
 huwde **Maria Adriana Louisa van Loon**, geb. 7-1-1912 Woensdrecht, overl. 1-6-1995 Woensdrecht, dochter van Petrus Johannes Nicolaas van Loon, geb. Woensdrecht, landbouwer, en Antonetta Maria Koolen, geb. Bergen op Zoom-Borgvliet.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
 den Edelachtbaren Heer
HENRICUS HILARIUS DE JONG,

Echtgenoot van Mejuffrouw
ANNA CATHARINA MELSEN

geboren te Woensdrecht 15 Januari 1848, overleden te Halsteren 7 November 1922, voorzien van de H. Sacramenten der Stervenden.

Weldoener van kerk en Arme.
 Lid van verschillende Broederschappen.
 Lid van den Raad der gemeente Halsteren.

Zie van nu af aan zal ik in het stof gaan slapen, en wanneer gij mij morgen zoekt zal ik er niet meer zijn, ik had nog hoop tot den morgen toe . . . doch mijn levenstijd is van mij weggenomen.

Steunende op den overvloed Uwer barmhartigheid, zal ik Uw huis binnentreden; en vervuld met Uwen vrees zal ik U aanbidden. Ps. V: 8

Wij hebben hem bemind, verlaten wij hem niet vooraleer wij hem door onze tranen en gebeden gebracht hebben in het huis des Heeren. H. Amb.

Dierbare kinderen, bemint elkander, houdt Uwe moeder in eere en help mij door Uwe gebeden bij God. Rom. XV: 30

Mijn Jezus barmhartigheid.

R. I. P.

DE VRENG

Joannes Petrus, geb. Merxplas (B) bij Turnhout.

huwde 13-7-1788 Ossendrecht, **Adriana van Oevelen**, geb. 21-10-1765 Ossendrecht, overl. 12-12-1797, arbeidster, dochter van Adrianus van Oevelen, geb. Kalmthout (B) en Joanna Vergouts, geb. Woensdrecht.

huwde tweede keer 4-4-1798 Ossendrecht, **Anna Maria van Veldhoven**, geb. 20-2-1774 Woensdrecht, overl. 14-6-1847 Woensdrecht, dochter van Joannes van Veldhoven, geb. Woensdrecht en Elisabeth Trommels, geb. Tholen.

Anna Maria van Veldhoven was eerder gehuwd met Bartholomeus Burgs.

Kinderen: Anna Maria *1788, Adrianus *1790, Guielmus *1792, Maria Julia *1794, Laurentius *1796, Maria Theresia *1797, Anna Cornelia *1799, Johanna Maria *1801, Petrus *1801 en Maria Theresia *1804.

-zoon **Laurentius**,

geb. 24-4-1796 Ossendrecht, overl. 24-7-1851 Ossendrecht, huisnr. A101, arbeider,

huwde 5-6-1823 Woensdrecht, **Johanna Maria Cornelissen**, geb. 16-11-1794 Woensdrecht, overl. 15-4-1871 Woensdrecht, arbeidster, dochter van Cornelis Cornelissen, geb. Woensdrecht en Maria Anna Bril, geb. Ossendrecht.

Kinderen: Pieter Jan *1823, Jacobus *1825, Johannes Cornelius *1827, Anna Cornelia *1830, Laurentius *1833 en Johannes Franciscus *1836.

-zoon **Laurentius**,

geb. 8-8-1833 Woensdrecht, overl. 2-6-1908 Woensdrecht, arbeider,

huwde 25-11-1863 Woensdrecht, **Maria Catharina Speek**, geb. 27-9-1833 Woensdrecht, overl. 9-9-1864 Woensdrecht, arbeidster, dochter van Adriaan Speek, geb. Woensdrecht, landbouwer en Johanna Langenberg, geb. Bergen op Zoom, dienstmeid, landbouwster.
Maria Catharina Speek was eerder gehuwd met Matthijs Willemse, geb. Woensdrecht.

huwde tweede keer **Veronica de Vos**, geb. 3-4-1938 Lillo (B), overl. 14-11-1903 Woensdrecht, arbeidster, dochter van Johannes Cornelis de Vos en Wilhelmina de Brouwer.

Kinderen: Petrus *1864, Jacobus *1865, Petronella * 1867, Johanna Philomena *1868, levenloos man 1870, Adrianus *1872, Maria Louisa *1874, Catharina *1876, Constantinus *1879 en Franciscus *1881.

-zoon **Franciscus**,

geb. 15-3-1881 Woensdrecht, huisnr. B158, overl. 13-7-1959 Bergen op Zoom, arbeider, winkelier,

huwde 12-4-1907 Woensdrecht, **Maria Elisabeth Timmermans**, geb. 22-9-1881 Woensdrecht, overl. 26-4-1945 Woensdrecht, dochter van Jacobus Timmermans, geb. Woensdrecht, koopman, herbergier en Rosalia Matheusen geb. Woensdrecht.

Kinderen: levenloos man 1907, levenloos vrouw 1909, Rosalia *1910, Jacobus *1911, Catharina Julia *1912 en Sebastianus Adrianus *1913.

†

Gedenk in Uw gebeden
Adrianus de Vreng
 weduwnaar van
Mathilda van Oevelen
 geboren te Woensdrecht 14 April 1872
 en overleden te Ossendrecht 28 Januari
 1956, na gesterkt te zijn door de
 Sacramenten der Stervenden.

Op hoge ouderdom gaf deze vrome
 Christen zijn ziel terug aan zijn Schepper,
 na in eenvoud des harten, gestage arbeid
 en nauwgezette plichtsbetrachting God
 te hebben gediend.

Hoe troostvol voor U, dat gij in uw
 herinnering kunt dragen: wij hebben
 een goede vader gehad.

Blijft hem eren door zijn godsdienstzin,
 arbeidzaamheid en blijmoedig Gods ver-
 trouwen na te volgen.

Mijne dierbaren: bidt voor mij, vooral
 gij die mij in mijn laatste levensdagen
 zo liefdevol hebt bijgestaan. God zal u
 hiervoor belonen.

God schenke hem de beloning, die Hij
 heeft weggelegd voor zijn trouwe dienaar.

Barmhartige Jezus, geef hem de eeuwige rust.

J. v. d. Poel, R.K. Koster-Organist, Ossendrecht

Bid voor de ziel van zaliger
FRANCISCUS DE VRENG,
 eerst Weduwnaar van
Johanna Michielsen,
 daarna Echtgenoot van
Johanna Maas,
 geboren te Hoogerheide 25 December 1836,
 aldaar overleden 18 April 1916.
 Voorzien van de H.H. Sacramenten.

Bange dagen heb ik beleefd en nachten
 van benauwdheden en smarten heb ik
 geteld. Job VII.

Doch welk een vrede smaakt de mensch,
 die leeft en lijdt en sterft in volle over-
 geving aan Gods aanbiddelijken wil.

O Maria, Gij waart mijn troost in het
 lijden, mijne toevlucht in de beproeying
 en de hoop mijner Zaligheid. H. Alph.

Kinderen houdt uwe moeder in eere
 al de dagen uws levens. Tob XLV : 4

Weest allen mijner indachtig in uwe
 gebeden Rom. XV : 30.

R. I. P.

P. G. M. Verdult, R.K. Koster, Hoogerheide.

Bij de volkstelling van 1947 kwam de naam **DE VRENG** als volgt voor:

In Noord-Brabant:

Bergen op Zoom	11x
Berlicum	2x
Ossendrecht	2x
Waspik	1x
Woensdrecht	19x

In Noord-Holland:

Amsterdam	15x
-----------	-----

In Zuid-Holland:

Rotterdam	1x
-----------	----

MARCUS

Johannes Baptist,

geb. Beirendrecht (B).
 huwde **Cornelia Aerts,** geb. 1758 Beirendrecht (B).

-zoon Johannes Baptist,

geb. 1-4-1780 Ossendrecht, overl. 2-5-1851 Woensdrecht, 72 jaar dagloner,
 bakker, grutter, herbergier,
 huwde **Maria Meesters,** geb. 19-5-1779 Moerstraten, overl. 2-6-1856,
 Woensdrecht, 78 jaar, herbergierster, dochter van Adriaan Meesters en
 Johanna Brouwers

-zoon **Jacobus**, geb. 29-9-1812 Woensdrecht, overl. 8-8-1847 Woensdrecht, 35 jaar, bakker,
huwde **Anna Catharina Leemans**, geb. 14-10-1812 Beirendrecht (B), overl.
19-4-1869 Woensdrecht, 56 jaar, winkelierster op huisnr. A35, dochter van
Cornelis Leemans en Anna Isabella van de Moer.
Kinderen: Maria Catharina *1841, Petrus Johannes Baptist *1842,
Philomena Maria *1844 en Josephus Adrianus *1846.

-zoon **Petrus Johannes Baptist**,
geb. 18-10-1842 Woensdrecht, huisnr. A23, veldarbeider, bakker, voerman,
herbergier, wonende plantage,
huwde 26-11-1867 Ossendrecht, **Anna Cornelia Hellaert**, geb. 22-7-1849
Ossendrecht, overl. 28-11-1918 Woensdrecht, 69 jaar, dochter van
Bernardus Maximiliaan Hellaert, geb. Zandvliet (B), landbouwer, rietdekker
en Anna Maria de Vos, geb. Ossendrecht.
Kinderen: Bernardus *1869, Maria Louisa *1870, Jacobus *1871, Alponus
*1873, Philomena *1875, Jacobus *1877, Philomena *1880, Louisa Cornelia
*1882, Louisa *1887, Franciscus Josephus *1888 en Ludovicus *1892.

-zoon **Alphonsus**,
geb. 16-1-1873 Woensdrecht, huisnr. B175, arbeider,
huwde 24-7-1899 Woensdrecht, **Virginie van der Velden**, geb. 20-9-1874 Woens-
drecht, huisnr. B42, overl. 18-3-1905 Osterfeld (bij Leipzig D), dochter van
Petrus Johannes van der Velden, geb. Woensdrecht, arbeider en J. v.d. Poel,
geb. Ossendrecht, arbeidster.
huwde tweede keer 15-12-1905 Putte, **Anna Catharina van Put**, geb. 13-8-1871
Putte, huisnr. B46, overl. 29-2-1956, arbeidster, dochter van Antonie van
Put, arbeider, en Dimphna de Beukelaar, geb. Putte.
Anna Catharina van Put was eerder gehuwd met Godefridus van Linden, geb.
Putte, arbeider, 32 jaar oud overleden.
Kinderen: Petrus Johannes *1900, Alexander *1903, Josephus *1906, Maria
*1907, Egidius Franciscus *1909, Jacobus *1911 en Elisabeth *1912.

-dochter **Maria**, geb. 21-10-1907 Osterfeld (D), overl. 23-5-1992 Woensdrecht,
huwde **Antonius Ketelaars**, geb. 6-3-1908 Ossendrecht, overl. 23-8-1981
Woensdrecht, bakker.
Kinderen: Eduardus Jacobus, *6-1-1929 Woensdrecht, overleden.
Alphosus Christianus, *6-11-1934 Woensdrecht.

Bij de volkstelling in 1947 kwam de naam **MARCUS** als volgt voor:

In Groningen	26x	In Friesland	3x
In Drente	1x	In Overijssel	33x
In Gelderland	101x	In Utrecht	28x
In Noord-Holland	130x	In Zuid-Holland	266x
In Zeeland	22x	In Noord-Brabant	112x
In Limburg	39x		

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER".
opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Zuidwesthoekgemeenten.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, cursussen, excursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen, enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuurhistorisch en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publicaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

De heer L. Timmermans voorzitter
Dorpsstraat 55, 4634 TN Woensdrecht
☎ 0164 - 612546

De heer L. van den Bergh onder-voorzitter
Aviolandalaan 29, 4631 RP Hoogerheide
☎ 0164 - 613339

Mej. M. Bastiaanse secretaresse
Tulpstraat 11, 4645 CS Putte interne zaken
☎ 0164 - 602794

De heer J. Halters secretaris
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht externe zaken
☎ 0164 - 672854

De heer A. Mattheussens penningmeester
Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht
☎ 0164 - 672662

De heer C. van Beeck bestuurslid
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte
☎ 0164 - 603804

Mevr. M. Beens-van Beeck bestuurslid
Koppelstraat 3, 4645 RD Putte
☎ 0164 - 602581

De heer J. van den Bergh bestuurslid
Putseweg 36, 4631 CN Hoogerheide

De heer J. van Loon bestuurslid
Kon. Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht
☎ 0164 - 672782

De heer P. Meeuwisse bestuurslid
De Tulp 21, 4631 AJ Hoogerheide
☎ 0164 - 613742

Mevr. F. Stoutjesdijk-Jansen bestuurslid
Langeweg 39, 4641 RA Ossendrecht
☎ 0164 - 672563

De heer A. van Veldhoven bestuurslid
Pottenbergen 6, 4641 HK Ossendrecht
☎ 0164 - 674505

De heer J. Wils bestuurslid
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide
☎ 0164 - 612447

Contactadressen van de werkgroepen van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier".

1 Heemschut	L. Timmermans , Dorpsstraat 55, 4634 TN Woensdrecht, tel 0164 - 612546.
2 Toponymie	A.J. Kools, Don Boscostraat 14, 4641 JP Ossendrecht, tel. 0164 - 673983.
3 't Kwartier	J. Wils, Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogeheide, tel. 0164-612447.
4 Distributie	J. Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht, tel. 0164 - 672854.
5 Archeologie	E. Jansen, Prins Hendrikstraat 28, 4631 KC Hoogerheide, tel. 0164-614591.
6 Oude Handwerktechnieken	Mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Raadhuisstraat 114, 4631 NJ Hoogerheide, tel. 0164 - 612536.
7 Zanggroep	A.A. Ots, de Wilg 31, 4631 DD Hoogerheide, tel. 0164 - 616020.
8 Redactieraad	L.F. van den Bergh (a.i.), Aviolandalaan 29, 4631 RP Hoogerheide, tel. 0164 - 613339. Inleveren kopij: Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht, tel. 0164 - 672854.
9 Oude talen, gezegden, spreuken, etc.	W. Groffen, Antwerpsestraatweg 129, 4631 RA Hoogerheide, tel . 0164 - 612441.
10 Evenementen	Bestuur.
11 Documentatie	P.J. van den Bussche, Kromstraat 3, 4631 KH Hoogerheide, tel. 0164 - 613374.
12 Kruidentuin	A.P. Princen, Burg. Moorsstraat 25, 4631 EC Hoogerheide, tel. 0164 - 620187.
13 Museum	L. Timmermans, Dorpsstraat 55, 4634 TN Woensdrecht, tel. 0164 - 612546
14 Fotografie	H. Verheggen, De Roos 7, 4631 AG Hoogerheide, tel. 0164 - 614459
15 Genealogie	A. van Veldhoven, Pottenbergen 6, 4641 HK Ossendrecht, tel. 0164 - 674505
16 Creatief	Mevr. C. Dingemans - Bogers, Molendreef 56, 4641 CX Ossendrecht, tel. 0164 - 672885

INFORMATIE VOOR DE LEZER

"Tijding" is het periodiek van de heemkundekring "Het Zuidkwartier" en verschijnt 3x per jaar.

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar bij:

De heer P.J. van den Bussche,
Kromstraat 3,
4631 KH Hoogerheide.

☎ 0164 - 613374.

De normale afleveringen tot en met 1997 kosten *f* 7,-- per stuk.

Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten *f* 5,-- per stuk.

De aflevering 1998-1 kost *f*10,-- per stuk.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

Mevr. Bastiaanse,
Tulpstraat 11,
4645 CS Putte.

☎ 0164 - 602794.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven door middel van storting van de jaarcontributie ad *f* 25,-- ten name van penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht op nr.

14 05 21 436, of door middel van storting van *f* 25,-- op gironummer 276 04 67 ten name van Heemkundekring "Het Zuidkwartier", Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht.

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen verboden.

De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Op de voorplaat een fragment van
de kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's-Gravenhage.

